

Morten Dahlin om et Danmark i balance

STRATEGISK BYLEDELSE i Viborg og Aabenraa

AI og fremtidens byplanfaglighed

OSLO: Klimabudgettet som værktøj

FORÅRETS KURSER og konferencer

Leder	3
Nyt fra Netværket	4
“Jeg vil sikre et Danmark i balance med udvikling i både by og land”	10
Planloven – en del af løsningen	12
Har vi brug for en ny planpraksis?	14
Trykke byrum: Potentialet i psykologisk ejerskab	16
Odense Kommune vinder Byplanprisen 2024	19
Mødesteder i byens mellemrum	20
Bymidtefond har øget indbyggertallet, løftet turisme og private investeringer	24
Ny generation af arkitekter udfordrer nutidens planlægning og arkitektur	28
Klima og kvalitet: Hvordan ser fremtidens by og land ud?	30
Klimabudgettet som værktøj: Oslo på vej mod 95% reduktion af drivhusgasser	32
Case: Strategisk byledelse En vision for Viborg midtby	34
Case: Strategisk byledelse Kendt for en smuk og levende Aabenraa by	36
AI og fremtidens byplanfaglighed	38

dansk byplan laboratorium

Rådhusstræde 6, 1. sal,
1466 København K

Redaktion

Michael Nørgaard (ansv.)

Nyt fra Netværket og korrektur

Charlotte Odgaard
Sjælland

Kontakt

Tlf.: 33 13 72 81
mn@byplanlab.dk
www.byplanlab.dk

Annoncer

mn@byplanlab.dk
bestilles senest
1. marts 2025

Forsidefoto

Gustav Lundborg, Pexels

Layout

Anders Tornberg,
Antistandard

Oplag: 3.350

Tryk: KLS PurePrint

ISSN 1602-9038

Ansvar

Signede artikler står
for forfatterens regning,
usignede for den
ansvarshavende
redaktørs regning.

Næste udgave

Byplan Nyt 1/2025
udkommer marts 2025

Men vi savner det samme gåpåmod fra statens side: Hvor er det strategiske helhedsperspektiv, der tænker de mange gode initiativer sammen?

LEDER

Fra parallelle planer til strategisk og synkroniseret planlægning

Af **Tina Saaby**,
direktør for Dansk
Byplanlaboratorium

HVORDAN kan vores mange klimaindsatser løse flere udfordringer og samtidig skabe steder, vi elsker? Steder, vi har lyst til at opholde os i. Steder, der bidrager med kvaliteter til vores hverdag og liv. Det har været omdrejningspunktet for Byplanmødet 2024.

Når klima sætter dagsordenen, ender vi ofte i diskussioner om kvantitet frem for kvalitet. Certificeringsordninger, grænseværdier og kvoter bliver de styrende pejlemærker. Vi mister hurtigt sproget for, hvad det egentlig er vi drømmer om. Og de gode eksempler, hvor kvaliteten skinner igennem, bliver ofte kritiseret. Argumenterne lyder, at de ikke gør en væsentlig forskel, når bundlinjen gøres op i tal. De kan ikke opskaleres. De er for dyre. De lever ikke op til grænseværdier og certificeringsordninger.

Jeg tror på eksemplets magt. Det er i de konkrete projekter, vi ofte finder nye løsninger på fremtidens udfordringer. Det er i mødet med stedet, at vi som mennesker får nye forestillinger om hverdagen og reflekterer over vores liv. Disse projekter fungerer som øvelsesterræn for vores forestillingsevne – en forestillingsevne, der skal trænes til at skabe nye indsigter og nytænkende initiativer. Det er her, startskuddene til store forandringer lyder – forandringer, der ofte først slår igennem ti-twe år senere.

PLANLÆGNINGEN i Danmark kan og skal bygge bro mellem det målbare og de oplevede kvaliteter. Både i arkitekturen, bymiljøet og landskabet.

Her skal vi balancere naturkvaliteter med vedvarende energi. Vi skal bevare bygningsarv samtidig med, at vi energioptimerer. Vi skal skabe byer, der understøtter klimavenlig adfærd, boligliv – og ikke mindst livskvalitet.

Hvis klima og kvalitet skal gå hånd i hånd, kræver det i højere grad, at vi arbejder på tværs. På tværs af fagligheder. På tværs af administrative enheder. På tværs af enkeltstående initiativer.

UDE I KOMMUNERNE ser vi denne tværfaglighed spire. Her er der gåpåmod og en vilje til at tackle klimaudfordringer på tværs af forvaltninger og fagligheder. Her er der ambitioner om at skabe forandringer, der samtidig bidrager med kvalitet. Vi savner det samme gåpåmod fra statens side: Hvor er det strategiske helhedsperspektiv, der tænker de mange gode initiativer sammen? Hvem binder trepartsforhandlinger, landdistriktsudspil, national arkitekturpolitik og turismestrategi sammen? Hvem koordinerer ekspertudvalg for fredning, boligpolitik, sundhedsreformer og bymidtepuljer? Vi har brug for at gå fra parallelle planer, politiske udspil og initiativer til strategisk og synkroniseret planlægning, der sikrer en sammenhængende helhed.

Her tror jeg igen på eksemplets magt. Staten og regeringen kan lære meget af de danske kommuner, når det handler om at skabe sammenhæng og synergi i planlægningen.

TINA SAABY

om et grønnere Danmark

Foto: Gunilla Ørbech

KONFERENCE

Fremtidens Grønne Danmark

Ifølge aftalen om et **Grønt Danmark** skal mere end 15 procent af vores landbrugsareal omlægges til skov og natur. Det er en kæmpe implementeringsopgave, hvor alle parter har et fælles ansvar for at nå i mål. Derfor har KL og kommunerne påtaget sig ansvaret for et stort demokratisk projekt, hvor det er de lokale kræfter og forhold, der sætter retningen. Den 21. november var aftalekredsens parter, toppen af den politiske og administrative ledelse fra landets kommuner samt en række lokale medlemmer for første gang samlet til en dialog om vejen til et nyt grønnere danmarkskort med mere natur og liv i vores fjorde.

Kilde: KL

PROJEKT

Man skylder lidt at give noget tilbage

Udtjente grusgrave har et stort potentiale som naturområde, viser erfaringen fra blandt andet Døllefjelde Musse Naturpark på Lolland. Her var den tidligere råstofudvinder fra starten opmærksom på at inddrage de lokale beboere i beslutningen om, hvad der skulle ske, når udvindingen var færdig. Han mener, at man skylder at give noget tilbage. Hans initiativ gav en fantastisk dialog om omlægningen, fordi de lokale beboere følte sig hørt og inddraget i processen. Medlemmerne af den andelsforening, der blev stiftet for at skaffe midler til at købe området, har i dag et stærkt sammenhold og står for den daglige drift. I publikationen **Naturen får nyt liv i gamle råstofgrave**, kan du få inspiration fra 9 personer, der har været med til at omdanne færdiggravede råstofgrave til naturområder ved henholdsvis Roskilde, på Lolland og Falster.

Kilde: Gate 21

 Nyt

 om bæredygtige
refleksioner

PROJEKT

Skov, natur og vådområder skal beskytte grundvandet og forebygge iltsvind i Odense Fjord

Danmarks største kildeplads ligger i området omkring Tommerup på Fyn. Her er den jordfordeling, hvor jorden gennem tre år er blevet byttet på kryds og tværs, netop afsluttet. Dermed kan den natur- og skovrejsning, der skal beskytte grundvandet gå i gang. Sideløbende kører en anden jordfordelingsproces, hvor Assens Kommune er i forhandling med lodsejerne i området. Man ønsker at udvide Åsemosen og Vervingen Moses 75 hektar med 150 hektar vådområde, som blandt andet kan reducere udvaskningen af kvælstof til Odense Fjord. Målet er at skabe et **550 hektar stort naturområde** med både skov, natur og vådområder som skal bidrage til at nå klimamålene.

Kilde: Assens Kommune

PROJEKT

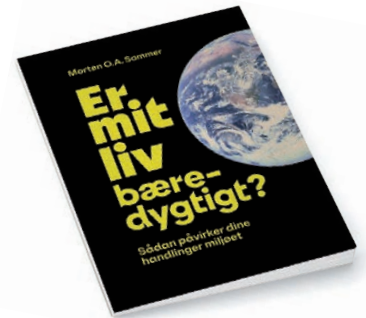
Fra kornmark til fugleliv

I 2015 blev et område med landbrugsjord ved Rødby taget ud af drift. I 2020 blev Lungholm Sø etableret som erstatning for en kunstig sø, Strandholm Sø, der lå, hvor indgangen til den kommende Femern Bælt-forbindelse ligger i dag. Lungholm Sø blev opgraderet med tre yngleøer til fugle for at understøtte fuglelivet i området. I dag er området et mekka for fuglekiggere, hvor man kan opleve mere end 70 forskellige fuglearter, blandt andet traner, sjældne padder og den fredede orkidé majgøgeurt. For Dorthe Prip Lahrmann fra Lolland Kommune har det været helt unikt at opleve et menneskeskabt naturareal udvikle sig så hurtigt og på rekordtid blive hjemsted for så mange forskellige fuglearter.

Kilde: Sund og Bælt

BOG

Husker du Gretha Thunberg?

Mens en følelsesladet diskurs om klimaforandringerne kan være en drivkraft for nogle, virker den fremmedgørende for andre. Samtidig kan klimasagen nemt blive uhåndterlig for den enkelte. Derfor har professor ved DTU Morten O.A. Sommer skrevet bogen, **Er dit liv bæredygtigt? Sådan påvirker dine valg miljøet**. Med udgangspunkt i begrebet "det sikre råderum" og en lang række analyser og fakta kan læseren få et indblik i, hvordan forskellige handlinger påvirker miljøet. De færreste formår vist at holde sig under de 100 procent, som udgør grænsen for, hvad de planetære grænser giver plads til. Derfor har Morten O. A. Sommer lavet et spørgeskema, som den enkelte læser kan bruge til få en fornemmelse af, om det er de nemme og gratis, eller de dyre og svære valg der kan pege livet i en mere bæredygtig retning. Beslutningen er din.

Udkommet på Strandberg
Publishing i november 2024

TEKSTSAMLING

Sensing Earth: Sproget

Et paradigmeskift er på vej i arkitekturen – fra et globaliseret produktions- og forbrugssamfund til en ny nænsomhed over for vores klode og naturen. Hvilken betydning det får for arkitekturen, og de rammer den skabes indenfor, har Arkitektforeningen undersøgt i projektet **Sensing Earth**. Projektet består af en samtalerække, 4 tekstsamlinger og en udstilling. Den første tekstsamling i rækken tager udgangspunkt i en offentlig samtale fra efteråret 2024 under overskriften "Sensing Earth: Sprog – hvordan vi kan tale om arkitekturen?" Her deler arkitekter, billedkunstnere, forfattere og videnskabsfolk deres refleksioner over natursyn, hvad det er, vi giver opmærksomhed, hvordan vi drager omsorg for vores omgivelser, og det vi skaber samt arkitektens rolle i forandringens tid og nødvendigheden af nye fortællinger. Tekstsamlingen kan blandt andet købes i Arkitektens Butik.

Kilde: Arkitektforeningen

om kultur- og arkitekturhistorie

BOG

København før og nu

København er en by i konstant forandring. Bevæger man sig til Ørestad eller Nordhavn er forandringerne tydelige, men de findes overalt i byen. Derfor har fotograf Nicolas Cosedis været på jagt i arkiverne efter de bedste luftfotos af København fra de sidste 100 år og efterfølgende fanget motivet fra luften. Med **København før og nu** giver Nicolas Cosedis læseren en visuel mulighed for at gå på opdagelse i historiens gang ved at sammenligne billederne fra før og nu. Billedsporets bevægelse mellem fortid og nutid spejler sig i arkitekturkritiker Holger Dahls tekster, hvor han med sin indgående viden om byen og dens arkitektur udforsker dens ekspansion og udvikling og giver læseren nye perspektiver på København. For den historie- og arkitekturinteresserede er der mange timers underholdning.

København før og nu – Byen fra skyen af Nicolas Cosedis & Holger Dahl. Udkommet på Strandberg Publishing i november 2024

BOG

Runde bygninger

Gennem

årene har Peter Olesen fået os til at kigge ned, fokusere på broerne og på materialer som glas og stål. Nu er tiden kommet til at kaste blikket på de mange runde bygninger, der er blevet en del af bybilledet i de senere år. Der gælder f.eks. Royal Arena, Tietgenkollegiet eller Basecamp i Lyngby. Andre runde og med tiden funktionstømte bygninger, som Geminai Residence og Østre Gasværk, er blevet omdannet til boliger og teater. Ikoniske Rundetårn er stadig Københavns ældste og mest besøgte runde bygning. Tag Runde bygninger i hånden og brug den til at se byens bygninger i et nyt lys.

Runde Bygninger af Peter Olesen. Udkommet i oktober på forlaget Frydenlund

ARTIKEL

Skal bevaringsforeninger hjælpe med at Save-registrere bygninger?

En af fordelene ved at bruge den lokale bevaringsforening er deres enorme viden om lokale forhold, som man ellers skal lede efter i arkiverne – en tidkrævende opgave for en presset forvaltning. Det skal dog ikke være bevaringsforeningen, der styrer kommunes beslutning. Her er det vigtigt at fastholde et armslængdeprincip og at sikre sig, at bevaringsforeningens medlemmer ikke lader sig påvirke af lokalpolitik eller fremtidige udviklingsplaner. Sidst men ikke mindst er der spørgsmålet om faglighed, hvortil der kan være brug for kurser eller lignende. Det afgørende er, at bevaringsforeningerne har den påkrævede faglighed, så en Save-registrering kan gennemføres på et både kvalificeret og uvildigt grundlag.

Kilde: Byrummonitor

BOG

Svømmehaller – en oplevet arkitekturhistorie

Vi har en fælles erfaring med svømmehaller, fordi det er et lovkrav, at danskere skal lære at svømme i skolen. Rundt om i hele landet ligger **388 svømmeanlæg** – fra den ydmyge lokale til den store prangende, hvor arkitekturen er gennemtænkt og med til at gøre oplevelsen behagelig. Koreografien er med enkelte undtagelser den samme: Man begynder i omklædningsrummet, så følger baderummet, før man til sidst når frem til bassinet. På vej tilbage gentages det i omvendt rækkefølge. Rummenes placering og udformning støtter koreografien og regulerer dermed vores adfærd. Bogen består af to spor, dels den arkitekturhistoriske om stedets tilblivelse i ord og billeder, dels Jannie Rosenbergs oplevelse som tidligere konkurrence-svømmer.

Svømmehaller – en oplevet arkitekturhistorie af Jannie Rosenberg. Udkommet på Strandberg Publishing i oktober 2024

om mulige fremtidige leveformer

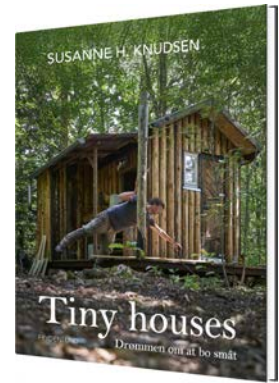

PODCAST

En fremtid uden affald

En fremtid uden affald er en podcast til dig, som er nysgerrig på, hvordan vi i Danmark kan skabe en fremtid helt uden affald, og hvordan vejen dertil kunne se ud. Hvert afsnit dykker ned i et hjørne af arbejdet med at forebygge affald, og finde løsninger for genbrug og genanvendelse. Blandt emnerne er kommunernes øgede fokus på klima og miljø i budgetprocessen samt spørgsmålene om hvordan man mobiliserer befolkningen og hvordan du selv kan bidrage til den grønne omstilling og reducere dit affald? Podcasten er udgivet af Region Midt, som en del af det landsdækkende EU LIFE-projekt "Circular Economy Beyond Waste".

Kilde: Region Midt

BOG

Tiny houses – drømmen om at bo småt

Susanne H. Knudsens nye bog **Tiny houses – drømmen om at bo småt** er et godt sted at starte, hvis du går og drømmer om at bygge og bo i et tiny house, altså en bolig på 45-60m². I bogen møder du blandt andet Tenna og David fra bofælleskabet Torpegård på Fyn, som har fem års erfaring med at bo i et tiny house, der er opført i bæredygtige materialer. Undervejs er det blevet til en enkelt tilbygning og installering af en luft til vand-varmepumpe. Helga og Lars fra andelsboligforeningen Tiny Varigheden ved Køge er stadig i gang med processen og venter på den endelige byggetilladelse. Udover andres erfaringer giver bogen et godt indblik i gældende lovgivning, processen fra tegning til hus og et overblik over økonomi og finansiering.

*Tiny Houses – drømmen om at bo småt af Susanne H. Knudsen
Udkommet i november 2024 på forlaget Frydenlund*

ANNONCE

EN STOR
KÆRLIGHEDS-
ERKLÆRING
TIL
PROVINSEN

Med tankevækkende essays af **BENTE KLARLUND PEDERSEN**, **MARIE BRIXTOFTE** og **MIKKEL WOLD** om, hvor sundt det er for ånd, krop og sind at vandre

GAVEN TIL LIVSNYDEREN I DIT LIV

(eller dig selv)

– en anderledes vandrebog med fyndige anekdoter og smukke fotos, der inviterer livsnyderen udenfor i naturen.

MICHAEL VALENTIN
VANDRETUR
for livsnydere

FÅ 50 KR. RABAT

Bestil på vandreturforlivsnydere.dk og skriv **BYPLAN** i kommentarfeltet

471
KILOMETER

indsigter og udsigter
fra Blåvandshuk
til Skagen

om projekter med mere værdi

Foto: Dimension Design

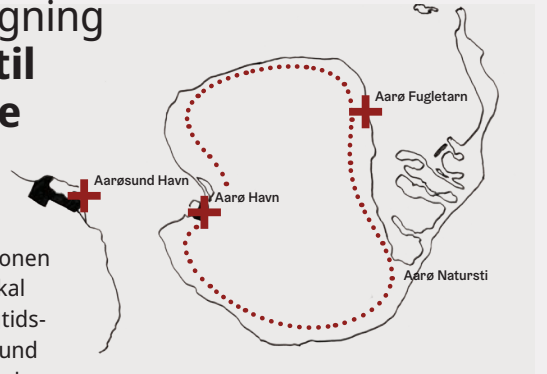
BRO En bro med vartegnseffekt

En fremtidig **cykel- og gangforbindelse over Limfjorden** fra udviklingsområdet Stigsborg i Nørresundby til Østre Havn i Aalborg, skal binde byen bedre sammen og understøtte tilvalget af bæredygtige transportformer. Samtidig drømmer Aalborgs borgmester, Lasse Frimand, om en arkitektonisk perle med vartegnseffekt frem for blot en basisbro. Takket være en bevilling på 2,4 millioner kroner fra foreningen AN-TV, der har til formål at støtte offentlige samt almennyttige formål i Aalborg Kommune, er man kommet et skridt nærmere en realisering, nu hvor en forundersøgelse sættes i gang.

Kilde: Aalborg Kommune

PROJEKT

Fra natursti til havnebygning – fra by til den vilde natur

Som en del af visionen **"Aarø Naturø"** skal en naturnær langtids-parkering i Aarøsund være med til at nudge besøgende til at lade bilen stå på fastlandet. Det skal være med til at gøre Aarø til et fredeligt og sikkert sted at besøge for både børn og voksne. Vandruter udenfor det eksisterende vejnet gennem uspoleret natur og omkring øens særkender forbinder øens knudepunkter. En boardwalk fra havnen til Aarø by gennem strandengsområdet Korsø sikrer en trafiksikker ankomst til øen. Det er Nordea Fondens blåstempling af vision **"Aarø Naturø"** med en donation på godt 8,6 millioner kr. sammen med et bidrag på 9 millioner kr. fra Haderslev Kommune frem til 2027, der skal finansiere vandrestier, boardwalk, et fugletårn, en ankomstbygning samt et pejlemærke med henholdsvis faciliteter, grejbank og information på Aarø Havn.

Kilde: Aaro.dk

Byplanhistorisk Seminar 2025

Planlægning for fritiden

Fritid er en moderne foreteelse – et resultat af særligt det 20. århundredes modernisering, industrialisering og urbanisering, som skabte nye institutioner og geografiske og funktionelle strukturer ukendt fra tidligere.

Adskillelsen af fritid, bolig og arbejdsplads sammen med 'opfindelsen' af arbejdstid og fritid, satte ikke bare spor i samfundets sociale og kulturelle strukturer, men førte også fysiske, rumlige forandringer med sig.

Byplanhistorisk udvalg inviterer til seminar om planlægning af fritiden!

Tilmelding her eller på byplanlab.dk

Mød blandt andre

- **Poul Sverrild**, historiker og forperson for Byplanhistorisk Udvalg
- **Malene Freudendal-Pedersen**, mobilitetsforsker og professor i byplanlægning på Aalborg Universitet,
- **Tom Nielsen**, professor på Arkitektskolen Aarhus
- **Mathias Thuen Jørgensen**, turismeforsker og lektor på Roskilde Universitet
- **Anna-Mette Hjalager**, professor på Syddansk Universitet
- Seminaret faciliteres af **Jesper Pagh**, stadsarkitekt i Horsens Kommune

Byplanhistorisk Seminar 2025

27. februar 2025

Valencia, Vesterbrogade 32, 1620 København V

Nye

udgivelser fra Dansk Byplan- laboratorium

**FORTÆLLINGER, DER
FORMER VORES VERDEN**

Sted, magt og identitet

I en tid, hvor globalisering og teknologisk udvikling konstant ændrer vores liv, inviterer denne bog læseren til at genopdage stedets dybe betydning. **Sted, magt og identitet** er ikke bare en bog, men en rejse gennem nogle af de unikke fortællinger, der former vores verden. Hvert sted er mere end blot en fysisk lokation; det er en bærer af historie, kultur og identitet. Gennem en række fascinerende essays og fortællinger udforsker denne bog, hvordan steder påvirker vores følelser, minder og selvforståelse, og hvordan steder omvendt er formet af forestillinger om det gode liv, af den fysiske planlægnings logik og det kapitalistiske samfunds strukturerede magt.

Med skarpe analyser og konkrete eksempler diskuterer forfatterne, hvordan steder kan være kilder til både konflikt og sammenhold. De undersøger, hvem der har magten til at forme disse steder, og hvordan de ændres over tid. Bogen præsenterer nye teoretiske og metodiske tilgange til at forstå sted og steders betydning og er derfor relevant for både praktikere, studerende, forskere og borgere. Uanset om det er vores daglige liv eller større samfundsændringer, spiller steder en central rolle i vores søgen efter mening og tilhørsforhold. Denne bog er en uundværlig guide til at forstå den komplekse dynamik mellem mennesker og de steder de kalder hjem eller er fremmede overfor.

Sted, magt og identitet er redigeret af lektor i kulturgeografi ved Roskilde Universitet, **Keld Buciek**, og geograf og lektor emerita ved Roskilde Universitet, **Kristine Juul**.

**ARKITECTURENS
SKJULTE KRÆFTER**

Det menneskelige habitat

Bogen **Det menneskelige habitat** afdækker arkitekturens skjulte kræfter. Bogen bygger på forskning i, hvordan det fysiske miljø påvirker menneskers sanser, hjerner, følelser og adfærd.

Den lægger et solidt vidensgrundlag for social bæredygtighed indenfor arkitektur og byplanlægning, og udvider samtidig forståelsen af, hvordan vi skal tænke om menneskeligt design på en måde, der rummer de mange forskelle, der er der er på mennesker.

Samtidig er bogen forfatter **Niels Bjørns** rejse gennem hans 15 års virke som byudvikler og bygger på en lang række interview og samtaler med forskere og praktikere.

Bogen har et forord af Dansk Byplanlaboratoriums direktør **Tina Saaby**.

**Bestil bøgerne på
byplanlab.dk**

”

Jeg vil sikre et Danmark i balance med udvikling i både by og land

Regeringen har i oktober indgået en aftale med Konservative og Dansk Folkeparti om planloven. Ambitionen er, at attraktive og konkurrencedygtige rammevilkår og en større grad af lokal frihed og beslutningskraft skal bane vejen for udviklingen i landdistrikterne. Morten Dahlin skriver om aftalen.

Regeringen tror fuldt og fast på, at det er muligt at skabe et Danmark i bedre geografisk balance. Vi skal sikre, at man kan leve, bo, arbejde og uddanne sig i hele Danmark. Og lige præcis den ambition er drivende for, hvordan vi politisk beslutter, hvad der er vigtigst, når der skal prioriteres i den meget lange ønskeliste for, hvordan vi bygger, planlægger og lovgiver for fremtidens Danmark.

Men politisk er mine pejlemærker klare:

Jeg finder det afgørende, at flere kan komme til at eje deres egen bolig i byerne. Og så har vi en politisk opgave i form af at få udviklet boliger i byområder, der er til at betale. Men lige så vigtigt mener jeg, det er, at vi viser handlekraft, når landdistrikternes potentiale skal indfries.

Vi skal have et Danmark i bedre balance, hvor der er vækst, muligheder og udvikling, uanset om man bor i Køge eller i Kruså. Derfor præsenterede jeg i august

Naturen, kysten, de smukke landskaber og den tydelige forskel mellem by og land er en del af det, der gør det særligt at bo i landdistrikterne. De værdier skal vi fortsat beskytte og passe på både i lovgivning og i praksis. Og så skal vi sikre fremtidens byggeri mod oversvømmelse.

Af minister for byer og landdistrikter
Morten Dahlin (V)

et landdistriktsudspil og i oktober en ny turisme-strategi. Jeg er også stolt af, at jeg lige før efterårsferien landede en ny aftale om planloven, som giver mere frihed til kommuner og borgere, så byer og landsbyer får bedre mulighed for at udvikle sig i tråd med lokale ønsker. Med disse tiltag træder Christiansborg et skridt tilbage, så vi ikke spænder ben for gode og fornuftige løsninger og skaber unødvendig frustration for både myndigheder og borgere.

Lokal frihed og beslutningskraft

Staten skal sikre de overordnede rammer, men vi giver nu noget mere selvbestemmelse til lokalområderne, fjerner regler, der ikke giver mening og åbner for investeringer i vores landdistrikter, købstæder og landsbyer. Vi tror grundlæggende på, at det er dem, der bor i et område, der bedst ved, hvordan det udvikles, så man samtidig passer på de lokale værdier. Det er ikke os på Christiansborg.

Regeringens landdistriktsudspil sætter en klar og positiv retning for landdistrikterne, hvor lokal frihed og beslutningskraft sammen med private investeringer er nøglen til udvikling. Det gælder uanset, om driftige iværksættere vil skabe et badehotel, lokale ildsjæle vil drive en lokal dagligvarebutik, eller en virksomhed vil etablere sig i vores landdistrikter.

Nye muligheder for kystturisme

Flere af initiativerne i udspillet har derfor fokus på nye muligheder for udvikling af kystturismen, udvikling af eksisterende landsbyer og bedre mulighed for genbrug af eksisterende bygninger til boliger og andre formål, så bygningerne ikke står ubenyttede, tomme og misligholdt.

Med realisering af initiativerne i landdistriktsudspillet og turismestrategien giver vi lokalsamfundene en løftestang til at skabe bedre muligheder for bosætning og erhvervsudvikling i landdistrikterne.

Dansk turisme er en væsentlig vækstmotor i vores små lokalsamfund, hvor både danske og udenlandske gæster sikrer arbejdspladser og indtægter hele året til bl.a. butikker, lokale håndværkere og kulturmiljøet.

I samklang med naturen!

Med aftale om Vækst og udvikling i landdistrikterne gennem ændring af planloven mv. fra 10. oktober 2024 giver vi friere rammer for udvikling af natur- og kystturismen. Men det skal selvfølgelig ske i samklang med naturen og de særlige værdier i kystlandskabet, når vi giver mulighed for at planlægge for 2.500 nye sommerhusgrunde i kystnære områder og åbner for yderligere ni nye forsøgstilladelser til kyst- og naturturisme.

Naturen, kysten, de smukke landskaber og den tydelige forskel mellem by og land er en del af det, der gør det særligt at bo i landdistrikterne. De værdier skal vi fortsat beskytte og passe på både i lovgivning og i praksis. Og så skal vi sikre fremtidens byggeri mod oversvømmelse.

Og selvom det er lokalt, at der skal sikres en balance mellem de mange forskellige lokale hensyn, der skal tages til udviklingen, så holdes der selvfølgelig fortsat øje med at sikre de nationale interesser i kommunernes planlægning.

Planloven

– en del af løsningen

Vi er i en situation, hvor der er stor efterspørgsel på arealer i land og by: Til skov, bynatur, energianlæg, infrastruktur, byudvikling m.m. Holdningerne er stærke og interessekonflikterne står i kø. Liberaliseringer i planloven er samtidigt på vej med opbakning fra et flertal i Folketinget, i en situation, hvor der mere end nogensinde er brug for planlægning.

Af vicedirektør
Michael Nørgaard,
Dansk Byplan-
laboratorium

I sidste nummer af Byplan Nyt formulerede vi et håb om, at der ville blive tid til debat om eftersommerens landdistriktsudspil. Men det forblev et håb. En flertalsregering har sammen med Konservative og Dansk Folkeparti indgået den aftale, der eksekverer udspillet og baner vejen for en lang række ændringer af planloven. Forsøgstilladelser til kyst- og naturturisme, udlæg af nye sommerhusgrunde, ophævelse af strandbeskyttelseslinje på udvalgte steder, er blandt de i alt 15 initiativer. De politiske visioner er foldet ud i Morten Dahlins indlæg på de foregående sider om "sikring af et Danmark i balance med udvikling i både by og land".

Vi står i en situation, hvor der er stor efterspørgsel på arealer i land og by. Vi mangler plads til skov, bynatur, energianlæg, infrastruktur, byudvikling m.m. Presset er stort og medierne bugner med konflikter om arealanvendelse. I Ringkøbing-Skjern har mange fået mere end nok af solcelleparker og synes, at nu har man reserveret marker, natur og udsigter nok til formålet på deres sted. Nogle af de værdier, som gør at man bor på landet og ikke i en by, er på spil. Men ikke alle deler den holdning,

for der er også store økonomiske interesser i udbygningen. Det er blot et eksempel af mange, der belyser situationen.

Tvivel om målet

Den grønne trepart er afgørende i arealpuslespillet, når landbrugsjord tages ud til skov og natur i et hidtil uset omfang. Derfor synes det paradoksalt, at man med "aftale om vækst og udvikling i landdistrikterne" baner vejen for mere byggeri i landzone og kystnære områder. Det udhuler visionen bag treparten og skaber tvivel om målet.

En række foreninger – bl.a. Friluftsrådet og Dansk Naturfredningsforening – har i et åbent brev til Morten Dahlin udtrykt bekymring og "takket nej" til ændringerne i Planloven. Deres pointe er, at mere byggeri langs kysterne underminerer regeringens løfte om, at planloven fortsat skal værne om Danmarks naturskønne landskaber, kulturmiljøer og åbne kyststrækninger. Det åbne land er ikke en byggeplads, lyder budskabet. Vi burde nærmere investere i den natur og de smukke landskaber, som udgør selve tiltrækningskraften for friluftslivet, turisterne og borgernes valg af bopæl.

Er der f.eks. brug for forsøgstilladelser til kyst- og naturturisme og udlæg af 2500 nye sommerhusgrunde? Tallene antyder, at der er kapacitet nok allerede. Vi ved med sikkerhed, at mere byggeri er klimabelastende, så der er brug for et kritisk blik på det reelle kapacitetsbehov og en skarpere national og regional vurdering af udbygningen.

God beskæftigelse i friluftsliv

For nogle år siden viste en undersøgelse fra Københavns Universitet, at danskerne havde et samlet forbrug på cirka 29 milliarder kroner årligt knyttet til friluftaktiviteter. Det giver fuldtidsbeskæftigelse svarende til flere end 28.000 personer. Et vigtigt perspektiv fra undersøgelsen er, at forbrug knyttet til de mest almindelige friluftaktiviteter giver mere beskæftigelse pr. krone, end danskernes gennemsnitlige forbrug gør. Det er en værdi, der bør tages med i ligningen om vækst og udvikling i hele landet.

Måske har vi – fagfolkene og planlæggerne – forsømt at understøtte et bredt ejerskab til, hvad formålet med planlægning og planloven er. I hvert fald afkoder vi, af den politiske tone, at det er planloven, der er problemet - og ikke som det rettelig

bør være – at planloven er vores fælles retning. Vi mener, at planloven sikrer de værdier og landskaber vi prioriterer og ikke mindst styringen af balancen mellem by og land.

Heldigvis er der mange gode eksempler på, at interessenter, lodsejere og kommuner driver gode processer, der inddrager og sikrer ejerskab, stolthed og nye erkendelser; fx i arbejdet med landskabsstrategier.

Med den grønne trepartsaftale står vi over for en af de mest komplekse og betydningsfulde planlægningsopgaver i nyere tid, og det kræver, at vi udvikler ny viden og fremmer samarbejdet mellem interessenter, planlæggere, forskere, politikere og borgere.

”
Naturen, kysten, de smukke landskaber og den tydelige forskel mellem by og land er en del af det, der gør det særligt at bo i landdistrikterne. De værdier skal vi fortsat beskytte og passe på både i lovgivning og i praksis. Og så skal vi sikre fremtidens byggeri mod oversvømmelse.

Har vi brug for en ny planpraksis?

Har vi brug for en ny planpraksis? Det spørgsmål kan man godt stille sig selv, når man har læst de nye artikler, som Plan22+ har udgivet. Gentænk hvad vi mener med byen, tænk strategisk og få natur og grøn infrastruktur tidligt ind i planer for omdannelse og brug udviklingsplanerne til at forny og integrere klimamål i planlægningen. Det er blot nogle af de opfordringer, der kommer fra forskerne til kommunerne.

Af sekretariatschef
Britt Vorgod Pedersen,
Plan 22+

I 2022 nedsatte vi i Plan22+ en ekspertgruppe bestående af en bred vifte af repræsentanter fra de danske forskningsmiljøer. Ekspertene bidrager ved at identificere vidensbehov og nye vidensprojekter. De giver også værdifuld sparing til pilotprojekterne. I 2023 udgav Plan22+ en interviewbog, hvor medlemmerne af ekspertgruppen fortæller om deres forskning og om potentialerne og barriererne for, at den fysiske planlægning kan spille en større rolle i den grønne omstilling. Plan22+ følger op på interviewene med en inspirerende artikelserie, der dykker længere ned i den igangværende forskning om fysisk planlægning og klimahensyn. Målet er at give et bredt billede af, hvad der i øjeblikket forskes i med relation til at bruge den fysiske planlægning som led i den grønne omstilling og reduktion af CO₂ og samtidig give et bud på, hvor vi mangler viden.

Inden årets udgang forventer vi at have offentliggjort otte artikler. Yderligere artikler vil følge i det nye år. Med artiklerne giver forfatterne anledning til refleksion over vores planpraksis og giver bud på nye vinkler og tips til kommunerne. Artiklernes pointer krydres med både danske og internationale cases.

Byernes planlægning

Tre artikler tager fat på byernes planlægning.

Tom Nielsen fra Arkitektskolen i Aarhus taler for, at relationerne mellem by, menneske og jord skal tænkes på ny og lægger op til, at vi må genbesøge og revidere nogle af de grundlæggende forståelser, der ligger under og bag dansk byplanlægning, herunder hvilket naturbegreb vi tager udgangspunkt i, og hvad vi mener med "byen".

Simon Sjøkvist og **Dean Simpson** fra Det Kongelige Akademi udfolder baggrunden for og argumenterne bag den kompakte bymodel som svaret på den klimarigtige by. De foreslår en gentænkning af den kompakte by og mulige forskningsspor, der kan være med til at kvalificere selve modellen og det tilhørende syn på byen og byudviklingen.

Gertrud Jørgensen, Johanne Heesche og **Christian Fertner** fra Københavns Universitet ser kompakt-hed som en nødvendig model for fremtidens byudvikling, men peger på, at det er nødvendigt at forsyne kompakte byer med en grøn infrastruktur, der både kan afbøde virkningerne af skybrud, stormflod, hedeølger og samtidig gøre de kompakte byer gode at leve i for både mennesker og andre arter.

Planlægning for turisme og rurale landskaber

To artikler ser på planlægningen uden for byerne. **Anne-Mette Hjalager** fra Syddansk Universitet peger på, at turisme i sig selv er kilde til betydelige CO₂-udledninger og samtidig er turismen udfordret af klimaforandringerne. I artiklen peges på, at kommunerne med deres planlægning kan bidrage til at afbøde virkningerne og opfordrer til, at kommunerne tænker lokalbefolkningens livs- og fritidsbehov tæt sammen med turisternes arealanvendelse, planlægger for den lange sigt, og at planlægningsindsatsen i det åbne land skal styrkes og nye metoder udvikles. **Lone Kristensen** og **Jørgen Primdahl** fra Københavns Universitet skriver om de rurale landskaber under forandring. Med udgangspunkt i trepartsaftalen og andre behov for arealomlægninger diskuterer de behovene for regulering og planlægning med fokus på en målrettet, integrerende og inddragende planlægning.

PLAN 22+

Plan22+ blev i 2022 sat i verden som en femårig indsats, der skal understøtte kommunernes arbejde med at tænke CO₂ ind i den fysiske planlægning. Halvdelen af tiden er nu gået, og vi kan se tilbage på nogle spændende år, hvor vi er blevet klogere gennem pilotprojekter i kommunerne og ny viden og nye redskaber, som udvikles i forskellig regi.

”
 Det er er fuld-
 stændig uomtvisteligt,
 at turisme er forbundet
 med et ekstra klimaaftryk,
 og at vækst i turisme også
 forøger belastningen.

Anne Mette
 Hjalager

”
 Udviklings-
 planlægningen ser
 ud til at arbejde i præcis de
 sammenhænge og formater,
 der i øjeblikket anses som
 den lokale klimaplanlægnings
 nødvendige næste skridt.

Carsten Jahn
 Hansen

Planlægningens redskaber

Endelig er der en række af artikler, der tager fat på de redskaber, vi benytter i planlægningen. **Carsten Jahn Hansen** fra Aalborg Universitet konstaterer med udgangspunkt i et igangværende forskningsprojekt om steds- og udviklingsplaner, at kommunerne i stort omfang udarbejder udviklingsplaner, helhedsplaner med videre, men at kun få af dem adresserer CO₂-spørgsmålet. Kommunerne opfordres på den baggrund til at tænke klimainitiativer ind i de helheder, der allerede arbejdes med lokalt og til at bruge udviklingsplanlægningen til at forny og integrere klimamål i planlægningen.

Lone Kørnøv, også Aalborg Universitet, skriver om den rolle, som miljøvurderingerne kan spille i at opfylde klimamål. Der peges på udfordringer i forhold til, hvordan de nuværende miljørapporter adresserer klimaudfordringerne og behovet for forbedrede vurderingsmetoder, herunder til vurdering af væsentligheden af drivhusgasudledninger, behov for at integrere miljøvurdering tidligt i planlægningen og behov for at styrke kompetencerne og ressourcerne i kommunerne.

Nicola Tollin, Martin Lehmann, og Thomas Skou Grindsted fra hhv. Syddansk, Aalborg og Roskilde Universitet skriver med udgangspunkt i en undersøgelse af DK2020 planerne i Region Syddanmark om tipping points og potentielle synergier mellem klimatilpasning og reduktion af drivhusgasser.

John Andersen, Jesper Holm og Thomas Skou Grindsted fra Roskilde Universitet peger på behovet for at sammenkoble den fysiske og strategiske byplanlægning med mere bindende fordringer på

integration af natur- og klimaindsatser og præsenterer syv planprincipper i klimastrategiske byledelse.

Nye artikler i 2025 vil tage fat på CO₂, mobilitet og ulighed, boligforbrug, parcelhusets rolle og klimaretfærdighed i planlægningen. Find alle artiklerne på plan22.dk under publikationer, når de er offentliggjort.

Syv grønne planprincipper i klimastrategisk byledelse

Thomas Skou Grindsted, lektor, Jesper Holm, lektor emeritus og John Andersen, professor emeritus, Roskilde Universitet

Potentielle synergier mellem klimatilpasning og reduktion af drivhusgasser

Thomas Skou Grindsted, lektor Roskilde Universitet, Nicola Tollin, professor Syddansk Universitet og Martin Lehmann, lektor Aalborg Universitet

Klimaudfordringen og de 1090 steds- og områdeudviklingsplaner

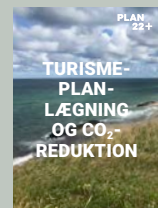
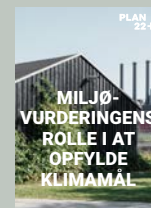
Carsten Jahn Hansen, lektor Aalborg Universitet

Turismeplanlægning og CO₂-reduktion

Anne-Mette Hjalager, professor Syddansk Universitet

Kompakte, grønne byer

Gertrud Jørgensen, professor, Johanne Heesche, landskabsarkitekt Ph.d. og Christian Fertner, lektor Københavns Universitet

Rurale landskaber under forandring

Lone S. Kristensen, professor og Jørgen Primdahl, professor emeritus Københavns Universitet

Miljøvurderingens rolle i at opfylde klimamål

Lone Kørnøv, professor Aalborg Universitet

By, Menneske, Jord – Relationer der skal tænkes på ny

Tom Nielsen, professor Arkitektskolen Aarhus

Gentænkning af den kompakte by

Simon Sjøkvist, arkitekt Ph.d. og Deane Simpson, professor, Det kongelige akademi

Trygge byrum: Potentialiet i psykologisk ejerskab

Vi afkoder og forbruger byrummets funktioner. Vi udforsker og forandrer byrummet over tid – begge processer kan forstås gennem begrebet **psykologisk ejerskab**. Psykologiske ejerskab er et af de principper, man kan arbejde med i udviklingen af tryghedsfremmende og kriminalpræventive byrum. Men forstår og bruger vi begrebet psykologisk ejerskab for unuanceret? Og er der et større potentiale at finde i begrebets kobling til psykologien?

Af **Andreas Stenbæk-Larsen**, konsulent i Enheden for Trivsel og Kriminalitetsforebyggelse Center for Kultur, Fritid og Ungeliv, Frederikssund Kommune

På diplomuddannelsen i kriminologi, på KU.JUR., dykkede jeg sammen med mine medstuderende ned i den situationelle kriminalitetsforebyggelse. Situationel forebyggelse tager afsæt i at arbejde med faciliteterne i et givent byrum eller rum med henblik på at gøre det svært og uoverskueligt at begå kriminelle handlinger – det kan være via videoovervågning, hot spot policing, sikring af naturlig overvågning, belysning med mere. De otte kriminalpræventive principper fra Det Kriminalpræventive Råd er et bud på, hvordan man kan arbejde med situationel forebyggelse. Her fangede det kriminalpræventive princip om psykologisk ejerskab min opmærksomhed.

Vi skal tænke udover offentlighedsgrader

I udfoldelsen af psykologisk ejerskab i diverse publikationer¹ om trygge byrum er en fællesnævner, at begrebet kobles til en skelnen mellem private, halv-private, halv-offentlige og offentlige dele af byens rum – hvad man kan betegne som offentlighedsgrader. Det giver i høj grad mening at lave den kobling. Pioneren inden for 'crime prevention through environmental design' Oscar Newman er i selv nede af samme spor i bogen *Defensible Space: crime prevention through urban design* fra 1972.

Det slår mig dog, at ideerne omkring offentlighedsgrader i byrum forholder sig særligt til, hvordan mennesket afkoder de grænser og grader, der eksisterer af private eller offentlige karakter og har mindre fokus på psykologiske aspekter. Begrebet synes at pege på byrummets funktionalitet som grænsemarkerende fremfor de præmisser, hvorpå mennesket indtager og tager psykologisk ejerskab over byrummet. Jeg savner et større fokus på de psykologiske aspekter: Fordi jeg mener, at begrebet psykologisk ejerskab rummer et langt større potentiale end dem, som findes i arbejdet med offentlighedsgrader, hvis vi folder begrebet ud og forstår sammenhængen mellem arkitektur og psykologi.

Ejerskabets mange dimensioner

Hvis vi ser nærmere på de psykologiske aspekter ved ejerskab; lyst, tillid, identifikation, social overskuelighed, ansvar og ansvarlighed samt territorialitet, så får begrebet psykologisk ejerskab flere dimensioner ud over de funktionelle. Dele af litteraturen² betoner denne lyst og dette tilhørsforhold, hvilket trækker begrebet psykologisk ejerskab i retning af det menneskelige følelsesregister. Her kobles begrebet sammen med *tillid* til og det at kunne *identificere* sig med et byrum påpeges yderligere, at "*den sociale dimen-*

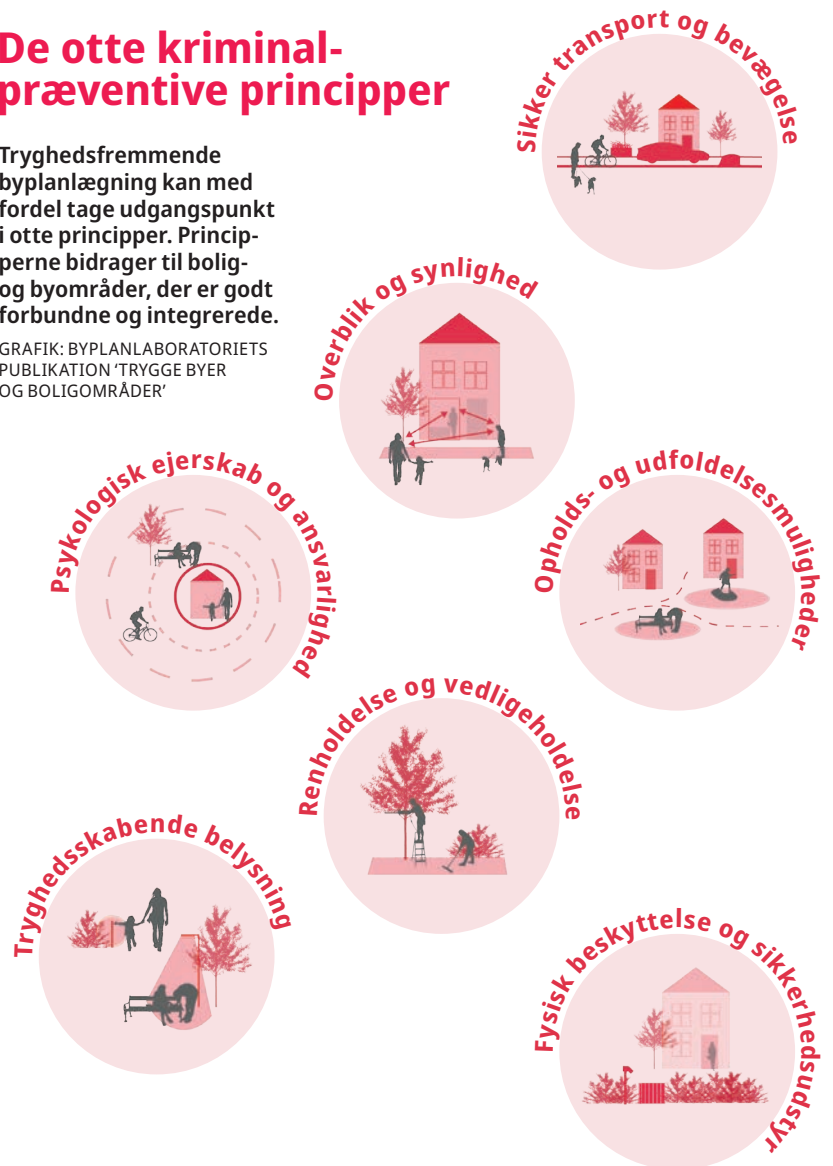

De otte kriminalpræventive principper

Tryghedsfremmende byplanlægning kan med fordel tage udgangspunkt i otte principper. Principperne bidrager til bolig- og byområder, der er godt forbundne og integrerede.

GRAFIK: BYPLANLABORATORIETS PUBLIKATION 'TRYGGE BYER OG BOLIGOMRÅDER'

sion i arkitektur og byplanlægning har [...] en betydelig vægt".³ Andre steder kobles medbestemmelsesret og socialitet, og det understreges at udover de fire offentlighedsgrader, så skal et menneskes tilhørsforhold til et byrum også indeholde "En persons medbestemmelsesret og ansvar i et område, personens ejendomsret eller brugsret til området samt personens tilknytning til området socialt og historisk".⁴ Her kobles det funktionelle i højere grad sammen med det sociale, og hermed også psykologiske menneskelige aspekter.

Med afsæt i ovenstående kan vi måske ligefrem sige, at skal vi forstå menneskets følelse af ejerskab for et byrum, kan vi ikke kun forstå det i lyset af byrummets funktion, men vi må tage menneskets sociale tilknytning til området i betragtning.

Tilbage til territorialitet – lad mennesket eje byens rum

I forlængelse heraf kan vi se tilbage på Oscar Newman's tanker. Newman skriver ikke direkte om psykologisk ejerskab, men derimod om territorier og territorialitet. Her ser jeg en mulighed for at udfolde både tilhørsforhold, social overskuelighed og identifikation med samt ansvarlighed for et område.

Newman skriver i bund og grund om basale menneskelige og/eller dyriske, instinkter om at forsvare, passe på og værne om det, man som individ eller gruppe føler ejerskab over. Ejerskabsfølelsen er selvsagt stærkest i vores hjem, men det er meget tæt på de samme følelser, der ønskes aktiveret, når der arbejdes med at skabe psykologisk ejerskab. Som det er formuleret i publikationen *Trygge byrum for alle, mange, få*: "De steder, vi kan lide at opholde os i byen, vil vi passe på. Lysten til at bruge byens rum giver os et tilhørsforhold og psykologisk medejerskab til dem. Det har stor betydning for ejerskabsfølelsen, hvis borgerne er med til at definere områdets brug og identitet".⁵ Her ser jeg en stærk kobling til Newman's tanker om territorialitet, og den måde vi kan arbejde med at skabe psykologisk ejerskab på også i en dansk kontekst.

For at opnå psykologisk ejerskab til et område skal mennesker eller grupper føle en identifikation til og en ansvarlighed for området og have lyst til at bruge området. De skal føle tilhørsforhold til området og opleve det som socialt overskueligt – dette taler ind i de samme processer, som mennesker gennemgår, når de knytter sig territorielt til et område og opnår en fælles tilknytning til et byrum, der kan fungere som et sikkert fundament for fællesskabet.

Et sikkert, udbytterigt og velholdt leverum kan tale ind i at skabe et byrum, som man har lyst til at bruge

Er der en klar opdeling i privat, halvprivat, halvoffentligt og offentligt område? Gode kantzoner kan bidrage til liv langs facaderne, ejerskab til fællesarealer og øjne på gaden, men er det nok, eller er der behov for, at vi ser på andre aspekter af ejerskabet?

FOTO: TINA SAABYE

*"An environment in which latent territoriality and sense of community in the inhabitants can be translated into responsibility for ensuring a safe, productive, and well-maintained living space", skriver Newman.⁶ Vi kan altså koble *community* til social overskuelighed, mens *responsibility* taler ind i tanker om ansvarlighed og områdeansvar, og *ensuring a safe, productive, and well-maintained living space* altså et sikkert, udbytterigt og velholdt leverum (oversat frit fra ovenstående citat) kan tale ind i at skabe et byrum, som man har lyst til at bruge og føler et tilhørsforhold til gennem den underliggende følelse af, at det er et territorium, man som menneske føler en tilknytning til. Altså en *latent territoriality*. Alt sammen noget som aktiverer mennesket til i at tænke relationer, socialitet, tilknytning med mere, som må siges at være elementer vedrørende menneskets psykologi.*

I min optik giver det derfor mening, at vi kigger nærmere på, hvordan vi kan bruge de psykologiske aspekter af ejerskab, da de lader til at have et potentiale til at supplere de funktionelle dimensioner ved offentlighedsgrader. Vi skal prøve at forstå, hvorfor og hvordan mennesker interagerer med byrum, er medskabere af byrum, forbruger byrum og på et mere mentalt plan udvikler og ændrer byrum gennem den diskurs, som mennesket tilskriver byrummet. Med andre ord skal vi styrke de forhold, der virker betryggende⁷ og supplere tanker om funktionalitet ved dels at arbejde med ansvarlighed og områdeansvar, men på følelsesplan, dels at arbejde

med social overskuelighed, hvor der kigges på menneskers interaktion og møde med hinanden, og hvordan byrummet faciliterer dette også over tid. Dels at arbejde med menneskers tilhørsforhold og lyst til at bruge et byrum, med afsæt i hvordan mennesker knytter sig til et byrum ud fra tanker om territorialitet – hvordan og hvorfor mennesker lukker andre ind og ud af deres territorier.

Der er behov for ansvar og forpligtigelse

Det øger selvfølgelig kompleksiteten i arbejdet med psykologisk ejerskab i et byrum både i udtænkningen og skabelsen af byrummet, men særligt efterrationaliseringerne og opfølgningerne på brugen af byrummet vil kræve mere tid og opfølgning end for nuværende. Det vil potentielt set også kræve, at andre fagligheder aktiveres, og at de ansvarlige for byrummet aktiveres tidligt i processen med ovenstående tanker in mente.

F.eks. kan et tæt samarbejde mellem SSP og Kommunes by og planafdeling potentielt set skabe byrum, sammen med byens unge, hvor et konkret produkt kan være en aktivitetskalender, som sikrer kontinuerlige aktiviteter i byrummet over tid. Et andet eksempel kan være byplanlæggerens inddragelse af lokale institutioner og foreninger i skabelsen af byrum med afsæt i netop deres konkrete potentialer for at bruge byrummet i deres almindelige virke igen med afsæt i en kontinuerligt fastlagt aktivitetsplan.

Det vil kræve, at de involverede aktører tager ansvar for byrummet og forpligter sig til at facilitere og følge op på processer, der i højere grad fokuserer på menneskets psykologi, og som strækker sig ud over datoen for, hvornår sidste sten er lagt i et byrum, og det står fuldt funktionelt færdigt. Brugen og ejerskabet af byrummet bliver med andre ord ikke udelukkende bundet op funktionalitet og symbolske grænser, men derimod op på det tilhørsforhold og den ansvarlighed, som menneskerne føler for byrummet, fordi det bliver deres territorie, deres byrum.

¹ Trygge byrum for alle, mange, få, Det Kriminalpræventive Råd (Juul, H. Angelsø, M. M. & Nielsen, T. S. D. S., 2022), Trygge byer og boligområder – fra Dansk Byplanlaboratorium

(Saaby, T. & Angelsø, M., 2024)
² Byplanlægning, der skaber tryghed, Det Kriminalpræventive Råd (Skou, H. M & Madsen, C. N. 2014, s. 4): "Lysten til at bruge byrummet giver os et tilhørsforhold og psykologisk ejerskab til det"

³ Byplanlægning, der skaber tryghed, Det Kriminalpræventive Råd (Skou, H. M & Madsen, C. N., 2014, s. 4)

⁴ Anvisning for teknisk forebyggelse af vold og hærværk, Dansk Standard (Dudek, H. S. et al., 2003, s. 10)

⁵ Trygge byrum for alle, mange, få, Det Kriminalpræventive Råd (Juul, H. Angelsø, M. M. & Nielsen, T. S. D. S., 2022, s. 14)

⁶ Defensible space: Crime prevention through urban design (Newman, O., 1972).

⁷ Trygge byer og boligområder, Dansk Byplanlaboratorium (Saaby, T. & Angelsø, M., 2024, s. 12) og Skræddersyet Tryghed; Et situationelt perspektiv på det tryghedsskabende arbejde, Det Kriminalpræventive Råd (Scherger, R. H., 2018)

Odense Kommune vinder Byplanprisen 2024 for “Fra Gade til By”

Odense Kommune modtager Byplanprisen 2024 for det ambitiøse byudviklingsprojekt “Fra Gade til By”. Efter mere end 10 års planlægning og byggeaktivitet er projektet nu fuldendt og demonstrerer på fornemtest vis, hvorfor god planlægning betaler sig.

Nu kører letbanen i Odense, og med den er en ny æra for byen begyndt. Træer og buske har endelig slået rødder, og bylivet summer både i gader og bygninger.

Transformationen af den tidligere trafikerede Thomas B. Thriges Gade til en levende og attraktiv bydel står færdig – en rejse, der har krævet vedholdenhed og vision. For det ambitiøse byudviklingsprojekt, “Fra Gade til By”, modtager Odense Kommune nu Byplanprisen 2024

“Odense Kommune vinder Byplanprisen 2024 for sin imponerende evne og vilje til at fastholde retningen i et stort og komplekst byudviklingsprojekt i mere end 10 år. Kommunen har, på tværs af skiftende byråd, konsekvent holdt fast i visionen om at genskabe et sammenhængende centrum, samtidig med at visionen kontinuerligt er blevet videreudviklet. Resultatet er en stemningsfyldt og velfungerende bydel, præget af byrum og gader af høj arkitektonisk kvalitet, som både borgere og besøgende kan nyde og være stolte af. Projektet balancerer strategiske beslutninger med opmærksomhed på selv de mindste detaljer, som kan inspirere og sætte nye standarder for byudvikling i Danmark. “Fra gade til by” er blevet et katalog af muligheder, der viser, hvordan man kan tænke langsigtet og ambitiøst, samtidig med, at man skaber byrum, der opleves rare at bevæge og opholde sig i”, fremhæver Juryen.

Høj grad af nytænkning og tilpasningsevne
Over 700 deltagere var samlet til årets Byplanmøde, da Odense Kommune blev kåret til vinder af Byplanprisen, i et tæt kapløb med de to andre nominerede, Svendborg Kommune for “Fra Blå Kant til Blå Zone” og Udviklingselskabet NærHeden P/S for projektet “Nærheden”. Fælles for de tre nominerede projekter er en høj grad af nytænkning og tilpasningsevne,

som adresserer både aktuelle og fremtidige udfordringer som blandt andet klimaforandringer og biodiversitetskrisen.

“Det politiske mod, den vedholdenhed, som skiftende byråd har udvist, samt den gode forvaltning og samarbejdet med eksterne partnere har sikret, at visionerne er blevet til virkelighed. Thomas B. Thriges Gade er gået fra et vejforløb, der delte byen til nye byrum, en letbane, der binder byen sammen, og gader med en arkitektonisk kvalitet, der gør det attraktivt at bevæge sig gennem byen. Det er lykkedes at fastholde et højt kvalitetsniveau, samtidig med at visionerne er blevet løbende tilpasset nye udfordringer, særligt i forhold til klima og natur. Projektet står som et forbillede for, hvordan man gennem planlægning og god arkitektur kan skabe en by, der både er smuk, menneskelig og funktionel”, fortæller Juryen.

“At vinde byplanprisen er et kæmpe skulderklap til vores by og den vision, der lå bag lukningen af Thomas B. Thriges gade og hele omdannelsen af området. Det er en cadeau til alle dem, som har været en del af dette ambitiøse projekt, fra byråd gennem tiden, medarbejdere, rådgivere, entreprenører, borgere og forretningsdrivende. Går man nu på den dengang 4-sporede vej, så oplever man en helt ny by, og man oplever hele ikke gaden ‘under byen’, hvor der er masser af parkering. Området er lavet for gående og cyklister, hvor det er rart at opholde sig, og hvor den gamle bydel bliver bundet sammen med resten af byen. ‘Fra Gade til By’ er et projekt, vi kan være stolte af, og som har vakt opmærksomhed både nationalt og internationalt. Det har sat barren for, hvordan vi ønsker at udvikle og bygge i samme kvalitet i både byrum og bygninger. En by i konstant udvikling og med omtanke for fremtiden,” fortæller Søren Windell, By og Kulturrådmand.

Byplanprisen

Byplanprisen er indstiftet af Dansk Byplanlaboratorium og Akademisk Arkitektforening og blev i år uddelt for 29. gang. I år er temaet for Byplanprisen ‘klima og kvalitet’ med vægt på bæredygtige løsninger og klimatilpasning, der både tager hensyn til miljøet og sikrer høj livskvalitet gennem gode og smukke fysiske rammer i byerne.

Nominerede

I 2024 var tre projekter nomineret til byplanprisen:

Fra Blå Kant til Blå Zone
Svendborg Kommune

Fra Gade til By
Odense Kommune

Nærheden
Udviklingselskabet
NærHeden P/S

Mødesteder i byens mellemrum

Byrum omtales ofte som vigtige arenaer for at danne relationer på tværs af sociale grupper og nabolag og derved modvirke segregation. I projektet 'Mellemrummets potentiale' har Center for Boligsocial Udvikling undersøgt udendørs mødesteder imellem udsatte boligområder og omkringliggende by, der åbner op for fælles brug på tværs af ejerformer og matrikelskel.

Af specialkonsulent **Natasja Lund** og konsulent **Eike Romann Gilling**, Center for Boligsocial Udvikling

Hvis man beder en gruppe byplanlæggere lukke øjnene og forestille sig et byrum, der fungerer som mødested, vil mange nok se en blomstrende byhave eller en legeplads fyldt med børn. Vores afdækning viser, at mødesteder ud over at tage form som bynatur, kunst, midlertidige installationer og faciliteter for kultur og fritid også dækker over infrastrukturelle og tekniske løsninger. Det kan være tunneller, stisystemer eller LAR-projekter, der bruges strategisk til at skabe både fysiske og sociale forbindelser.

Billedet taler ind i en tendens, hvor infrastruktur og tekniske anlæg ansues som mere end et middel til at bringe mennesker og masser fra A til B. Tendensen viser, at der er potentiale i at tænke ud over de ofte lidt romantiserede forståelser af mødesteder som isolerede rekreative faciliteter.

Et eksempel findes i Aalborg øst, hvor Aalborg Kommune og Himmerland Boligforening er gået sammen om at udvikle et nyt byrum med projektet 'Kickstart Tornhøj', som et åbningstræk for at skabe et nyt centrum for bydelen. En nedslidt sti og mørk tunnel er blevet omdannet til et bystrøg og en skulpturel bro, som sammenbinder en serie af nye byrum med en bypark, legepladser og udendørsscene. Her væves infrastruktur og rekreative faciliteter sammen i et landskab, der bringer beboere fra forskellige ejerformer i øjenhøjde med hinanden.

Mødestedet som et åbningstræk

Byrumsprojektet i Aalborg har igangsat yderligere investeringer omkring byrummet, som nu er blevet omkranset af nybyggede private og almene boliger, offentlige institutioner og erhverv. En så omfattende transformation, at den gamle blodbøg, der stolt pryder byhaven, næsten er det eneste genkendelige levn fra før transformationen, der ind til nu har løbet over en tiårig periode.

En interessant læring fra projektet er, at den efterfølgende udvikling i dag spiller en central rolle i at tiltrække folk til byrummet og skabe aktivitet og identitet. Sammen med en række kommunale institutioner med mange år på bagen understøtter den nye randbebyggelse i dag det udendørs byrum.

I løbet af hele dagen strømmer folk til nye dagligvarebutikker. Lokale beboere kan nu mødes på nye spisesteder, en vandpibecafé og en socialøkonomisk byttebørs. Et kommunalt kulturhus danner ramme om en palet af kulturtilbud og frivillige fællesskaber. Man kan endda være heldig at se børn, der lufter et par æsler fra en fritidsklub, komme traskende ned ad bystrøget. Lokale beboere fortæller os, at de nye funktioner fungerer som trækplaster for hele området og derved styrker deres lokale tilhørsforhold.

FØR OMDANNELSE
Den gamle tunnel og Astrupstien i Aalborg Øst

EFTER OMDANNELSE
Den renoverede tunnel og Astrupstien i Aalborg Øst

Eksemplet med Kickstart Tornhøj peger på, at vi ikke kan forstå byrums forbindende funktioner isoleret fra de omkringliggende bebyggelser og funktioner – de kulturelle og sociale såvel som de kommercielle. Det viser potentialet i at lave en bred aktørinvolvering, hvor fælles udvikling af byrum, som åbningstrækket i et skakspil der sætter gang i brikkerne på spillebrættet og ikke kun mobiliserer både lokale grundejere, udefrakommende investorer og fonde men også kommunens forskellige forvaltninger.

Samarbejde over matrikelskel bryder fysiske og sociale grænser

Disse mødesteder placerer sig ikke kun i rummet mellem bygninger, boligområder og ejerformer, men også i rummet mellem grundejere, myndigheder, brugere og naboer. Derfor skabes de ofte gennem samarbejde på tværs af matrikler, hvor tilstødende grundejere, beboere og lokale aktører går sammen om at åbne op for nye forbindelser – fysisk såvel som socialt. Det sker bl.a. på følgende måder:

1. Forløb på tværs af matrikelskel

Tilstødende grundejere kan udvikle sammenhængende forløb af byrum på tværs af deres grunde, som inviterer til bevægelse og interaktion imellem boligområder. Typisk tager det form som stisystemer med aktivitetszoner og kunst, der muliggør både transit, ophold og fælles aktiviteter. På Ydre Østerbro i Nykøbing Falster er det kommunen og tre almene boligorganisationer,

der er gået sammen om at etablere et nyt stisystem, der både forbinder de tre boligområder internt og kobler dem bedre til den omkringliggende by, vandet og skoven. Mens der i Boulevardkvarteret i Varde arbejdes på højtryk for at etablere et nyt stisystem, der løber på tværs af både almene og private boligområder i området.

2. Opkøb af private grunde, der adskiller

Grundejere kan opkøbe tilstødende private grunde placeret imellem boligområder, der fungerer som barrierer. Med deres strategisk vigtige placering har de potentiale til at blive fælles mødesteder, hvis de omdannes til åbne byrum. Som led i projektet Kickstart Tornhøj i Aalborg Øst opkøbte Himmerland Boligforening en nedslidt gård med en imponerende have.

Gården var over mange år blevet omsluttet af byens ekspansion og lå da omkranset af et pigtrådshegn som en lukket ø mellem nyopførte almene og private boliger. Boligforeningen byggede selv boliger på grunden og udstykkede den, hvor de imponerende træer stod, til videresalg til kommunen, som i dag har etableret en ny offentlig bypark.

3. Karaktterskifte

Et eksisterende byrum kan også skifte karakter, så det bliver mere åbent på tværs af matrikelskel, uden, at ejerskabet skifter. Det kan ske ved, at grundejeren går sammen med andre lokale aktører om at bygge nye faciliteter, der henvender sig bredt i området og giver udefrakommende beboere og organisationer brugsret til byrummet. Dertil forbedres adgangsforholdene på tværs af matrikelskel, så mødestedet bliver mere tilgængeligt for omgivelserne. Både samarbejde om fysiske forandringer og nye aktiviteter, der aktiverer og skaber værtskab i byrummet, er med til at understøtte karaktterskiftet i byrummet fra lukket til åbent på tværs af ejer-

former. Det kan både være et privatejet byrum, som får en halvoffentlig karakter, som det sker i Lundtoftegade i København, hvor en almen boligafdeling er gået sammen med en lokal fodboldforening om at etablere et nyt bevægelsestov med boldbane i den almene baggård. Men det kan også være en offentlig grund, der på trods af, at den kan benyttes af alle opleves som utilgængeligt af de lokale borgere. Det var tilfældet i Nordby i Randers, hvor Naturstyrelsens areal, der sjældent blev besøgt, hvor de gik sammen med kommunen, en boligsocial helhedsplan og en produktionshøjskole om at bygge et nyt bynaturrum og forbedre adgangsvejene.

Kurser og konferencer – ses vi?

Steds-analyse

Hvordan bruger du bedst stedsanalyser, når du udvikler?

Det får du på kurset

På dette mini-kursus dykker vi ned i metoder til stedslæsning og at struktureret arbejde med steders mange lag – fra sociokulturelle perspektiver til kulturhistoriske analyser. Stedsanalyse er en systematisk indsamling, bearbejdning og formidling af viden om et sted, og er relevant uanset om målet er at omdanne gamle industriområder, løfte kvarterer eller styrke steders særlige potentialer. Enten man er byudvikler, planlægger eller beslutningstager, giver stedsanalyse bedre forudsætninger for at forstå de eksisterende kvaliteter og muligheder, samt hvilke krav der burde stilles. Tilmeld dig og bliv skarp på stedsanalyse som metode og redskab!

Tid og sted

23. januar 2025 i København

Transformation af Byens Gulv

Et andet grundlag for grøn omstilling?

Det får du på kurset

På Byens Gulv 2025 sætter vi fokus på, hvordan kan vi holde fokus på vigtige dagsordener som biodiversitet, klimaforandringer og bykvalitet, når vi udvikler byen og dens gulv. Og hvordan planlægning kan støtte, styre og vise retning, så resultatet forholder sig til alle de krydsende dagsordner på byens gulv. Og selvfølgelig, hvilke konkrete projekter og initiativer kan bane vejen mod sammenhængende løsninger i byen?

Tid og sted

27. januar 2025, Frederiksberg

Kunstig intelligens og byplanlægning

Center for strategisk byforskning inviterer

Det får du på kurset

Torsdag den 6. marts 2025 afholder Center for Strategisk Byforskning og Dansk Byplanlaboratorium konferencen 'Kunstig Intelligens og Byplanlægning' på Aalborg Universitet i Sydhavnen, København. Konferencen undersøger, hvordan kunstig intelligens kan forme fremtidens byer og byplanlægning. Kom og hør forskere og praktikere, deltag i panelsamtaler og udvid dit netværk.

Tid og sted

6. marts 2025 i København

Januar

Februar

Marts

LABORATORIE-EVENTS Hold også øje med de andre typer af events, vi tilbyder i Laboratoriet. De er gratis, formaterne kan være alt fra gå-hjem-møder, workshops og webinarer til seminarer. Har du idéer til temaer, som vi bør tage under lup i Laboratoriet, er du meget velkommen til at kontakte os. Se altid aktuelle udbud af kurser, konferencer og laboratorieevents på www.byplanlab.dk

Lokalplanlægning i praksis

Er du planlægger i det offentlige eller private og arbejder du med lokalplaner?

Det får du på kurset

På dette intensive 2-dages kursus styrker du dine færdigheder inden for lokalplanlægning. Vi fokuserer på formelle og juridiske rammer samt sammenhængen mellem vision og lokalplanens formål, bestemmelser og redegørelse. Bliv klædt på til at udarbejde bedre lokalplaner og sikre sammenhæng mellem planlægning og administration. Sikr dig din plads og få redskaber til lokalplanlægning i praksis.

Tid og sted

19. og 20. marts 2025 i Jylland

Temalokalplaner for parcelhuskvarterer

Skal du lave en temalokalplan for et særligt parcelhuskvarter?

Det får du på kurset

Parcelhuskvarterer har en unik grøn og luftig karakter, der er under forandring af udvidelser, ombygninger og befæstninger. På dette kursus tager vi fat i temalokalplaner som et værktøj til strategisk udvikling af parcelhuskvarteret og videreførelse af de særlige kvaliteter, der findes netop her. Forstå hvordan temalokalplanens rammer og jura skiller sig ud fra andre planer, bliv klogere på hvordan planen kobles til fx kommuneplan, lovgivning om vandafledning og hvilke erfaringer, der er i andre kommuner med formidling af planens indvirkning til borgere, ejendoms-mæglere og politikere.

Tid og sted

2. april 2025 i København

Planstrategi og ny kommuneplan

Bliv godt rustet til den nye planperiode

Det får du på kurset

På dette 3 dages kursus forbereder vi os på den næste planperiode. Vi laver oplæg til politikerne, øver os i hovedfortællingerne og ser på planstrategiens og kommuneplanens rolle i praksis. Kurset indeholder besøg i forskellige kommuner samt øvelser og konkrete eksempler på planlægning, man kan blive klogere af. Kurset er for dig, der gerne vil drøfte planstrategien og kommuneplanens vigtige rolle og blive endnu mere skarpvinklet i de oplæg, du er med til at udarbejde til den næste planperiode.

Tid og sted

6. maj Sjælland, 27. maj Jylland og 26. august Sjælland

April

Maj

Bymidtefond har øget indbyggertallet, løftet turisme og private investeringer

Butiksdød, nedslidte ejendomme og en bymidte uden liv. Sådan ser virkeligheden ud i mange købstæder. Men efter etableringen af en bymidtefond har man i Nakskov løftet bymidten ved blandt andet at forvandle tomme butikslokaler til boliger. En ny evaluering viser positive effekter for turisme, indbyggertallet og private investeringer.

Af **Henrik Madsen**, leder af Nakskov 2030 og **Mette Boje Madsen**, chefkonsulent Lolland Kommune

Der er nok mange, som ikke kender Nakskov – eller i hvert fald mest kender byen for et skibsværft, der for længst er lukket og nogle tv-programmer om udsatte mennesker. Men Nakskov er mere end det. Det er en gammel og historisk meget velstående købstad, hvor fortiden stadig er til stede i form af en rig og varieret bygningskultur.

Som en del af initiativet Nakskov 2030 etablerede man i 2020 Nakskov Bymidtefond. På det tidspunkt var mange af bymidtens huse nedslidte og triste at se på. Men skrabede man lidt i overfladen, lå kvaliteterne altså og ventede på at blive trukket frem. Bymidtefonden, der er fuldt finansieret af Real-dania, har til formål at fremme bymidtens kulturhistoriske værdier og bidrage til en positiv udvikling af Nakskov.

Den indsats har vi drevet i fire år. Vi har aldrig været i tvivl om, at bymidtefonden gør en positiv forskel for byen, men vi glæder os over, at en uafhængig evaluering nu bekræfter det. Evalueringen, der bygger på de første 29 renoveringsprojekter, viser, at bymidtefonden har skabt en række positive effekter, som rækker ud over den umiddelbare værdi for de enkelte bygninger.

Forandringer til det bedre

29 ejendomme er en del, men hvor meget fylder det, når de er udført i en bymidte med over 300 bevaringsværdige og fredede bygninger? Det fylder overraskende meget.

Det ændrede bybillede opleves ikke kun i den enkelte gade, men også i byen som helhed. Der bliver lagt mærke til de istandsatte bygninger. Det påvirker, hvordan borgere, erhvervsdrivende og turister oplever byen, og hvordan de taler om den. Omdannelse af stueetagerne til attraktive boliger i bare fire ejendomme i en gade har været med til at løfte oplevelsen af den.

15 ud af 16 bygningsejere kan i høj eller i nogen grad se en forskel i bybilledet, og spørger man byens borgere, så er de stolte over byen og dens bymidte. Turister er overraskede over byens kvaliteter – og dem, der kender byen fra tidligere, kan se, at den har forandret sig.

Resultaterne begrænses ikke til oplevede forandringer. Indbyggertallet i bymidten er begyndt at stige, selvom det fortsat falder i byen som helhed. Fra 2018 til 2023 er det faktisk steget med 8,8%. Evalueringen kan ikke entydigt fastslå, at det skyldes bymidtefondens indsats alene. Men vi har svært ved at finde på andre forklaringer end den udvikling af et aktivt byliv og det arbejde med bymidtens ejendomme, som Nakskov 2030 og bymidtefonden har støttet.

Hvad skal bymidterne være i fremtiden, hvis detailhandlen ikke længere fylder så meget? De skal bl.a. være et attraktivt sted at bo. I Nakskov er der en efterspørgsel, men de nye beboere stiller også krav. Ejendommene skal omdannes og moderniseres for at tiltrække nye befolkningsgrupper, der vælger at rykke fra parcelhusområderne til byen.

Dermed ikke være sagt, at Nakskov Bymidtefond har løst alle byens problemer, eller at de adspurgte ikke længere kan se udfordringer. Det er stadig hårdt arbejde at få lys i alle butiksruder, og der er stadig bygninger, der trænger til at komme under behandling.

Sådan har vi gjort

Det har længe været tydeligt for folk med forstand på arkitektur og bygningskultur, at Nakskov har meget at byde på. Det betyder bare ikke, at den enkelte bygningsejer har kendt til sin ejendoms historie og kulturhistoriske værdi – og hvis man ikke kender bygningens kvaliteter, så er det svært at passe på dem. Derfor er forprojekterne et kernepunkt i bymidtefondens arbejde. De finansieres

fuldt ud af fonden, og de er en forudsætning for at kunne søge om et istandsættelsesprojekt.

Ti arkitektfirmaer er blevet prækvalificeret, og det er så op til bygningsejerne at vælge en rådgiver fra listen. Forprojektet består af en gennemgang af bygningens historie, af dens kulturværdi og af dens bygningsmæssige stand samt et forslag til istandsættelse.

Målet er ikke bare at bevare bygningens udtryk, som det er i dag. Projektet må også meget gerne øge værdien f.eks. ved at fjerne senere skæmmende facadeelementer, ved at bruge vinduer der bedre stemmer med bygningens historie og udtryk, eller ved at sikre en sammenhæng til det samlede kulturmiljø. Forslaget til istandsættelse danner udgangspunkt for den egentlige projektansøgning, og uanset om ejeren vælger at søge om støtte til det samlede projekt eller ej, så findes der nu en fagligt begrundet plan for renovering og vedligeholdelse.

Projekterne behandles af et bedømmelsesudvalg, hvor fagligheden er i højsædet med repræsentanter fra Realdania, Lolland Kommunes planmyndighed, Museum Lolland-Falster og en uafhængig arkitektfaglig rådgiver. Det er muligt at søge op til 75% støtte til istandsættelse af de synlige bygningsdele, men støtteprocenten varierer fra projekt til projekt. De fleste projekter lander på et sted mellem 50% og 70%.

Bygningsejeren skal altså også lægge hånden på kogepladen, og det er et vigtigt princip, selvom det godt kan være svært at skaffe resten af finansieringen. Midlerne i Nakskov 2030 skal geares med private investeringer. Det sker altid i facadeprojekter, men mange bygningsejere benytter også lejligheden til at modernisere bygningens indre.

Hvad er det gode projekt?

For Nakskov Bymidtefond handler det ikke om den bedst mulige restaurering af enkelte bygninger. Målet er et løft af det samlede kulturmiljø, og hvis det skal lykkes, så skal mange

bygninger have glæde af indsatsen. Samtidig skal de enkelte projekter være bæredygtige. Det betyder, at der også må tages bestik af det lokale ejendomsmarked. Det nytter ikke noget at gennemføre istandsættelser, som slet ikke kan forrentes på længere sigt, eller hvor der ikke er økonomi til den fremtidige vedligeholdelse.

Her er det en stor fordel, at de fleste af bymidtens ejendomme ikke er fredede. De er "kun" udpeget som bevaringsværdige, og det giver den nødvendige fleksibilitet til at finde løsninger, som både ejere, rådgivere og bymidtefond kan se sig selv i.

Pragmatisme er et nøgleord. Nogle vil måske bruge det som et skældsord i arbejdet med udviklingen af kulturmiljøer, men i Nakskov arbejder vi benhårdt på, at det bedste ikke må blive det godes fjende. Her er der ikke en modsætning mellem idealisme og pragmatisme. Det er et både-og. Nakskov Bymidtefond er meget idealistisk OG meget pragmatisk. Det er en forudsætning for de opnåede resultater.

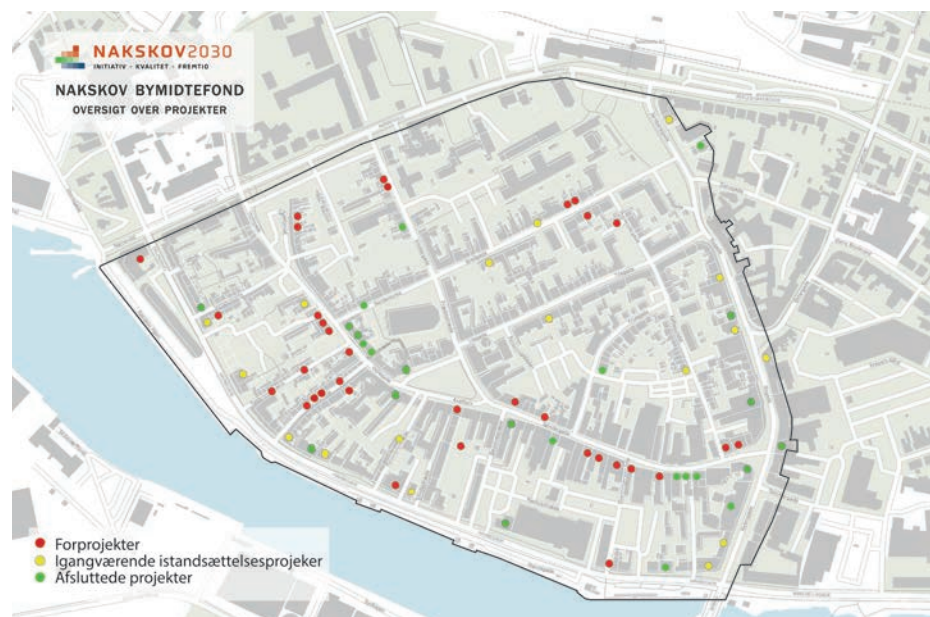

Førfoto af Havnegade 27. FOTO: DAN-PROJECT

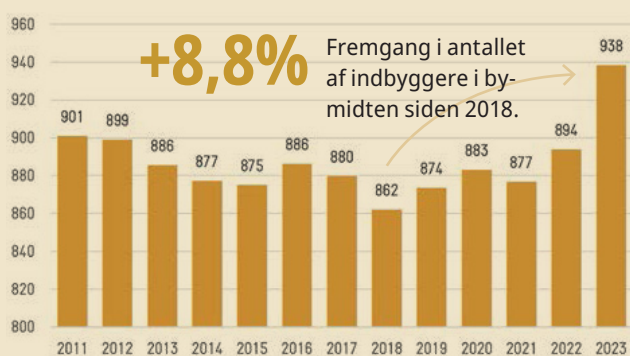

Efterfoto af Havnegade 27. FOTO: NAKSKOV 2030

Kort over projekter i Nakskov Bymidtefond KORT: NAKSKOV 2030

Indbyggertal i bymidten i Nakskov 2011-2023

Nakskov Bymidtefond

300 ejendomme i Nakskov Bymidte er udpeget som fredede eller bevaringsværdige og har dermed haft mulighed for at søge støtte til udvendig vedligeholdelse.

71 forprojekter er uarbejdet, **45 istandsættelsesprojekter** er gennemført eller godkendt til igangsættelse og **29 istandsættelsesprojekter** færdige (maj 2024).

Nakskov Bymidtefond er **100% finansieret af Realdania**. Bymidtefondens har fordelt 21 mio. kroner til istandsættelsesprojekter. 20 mio. kroner er gået til bygningsejerne.

KILDE: STATISTIKBANKEN, BY1. SÆRKØRSEL FORETAGET AF LOLLAND KOMMUNE.

BYPLANMØDET 2024

Tak for i år!

Dansk Byplanlaboratorium havde i oktober fornøjelsen af at afholde Byplanmøde 2024 i samarbejde med Odense Kommune.

Temaet var Klima & Kvalitet. Over 700 planlæggere, politikere og rådgivere fra hele landet deltog i Byplanmødet, som over to dage bød på vidensoplæg, faglige sessioner, udflugter i Odense og overrækkelse af Byplanprisen 2024.

På de næste sider kaster vi et blik på noget af det, som foregik. Du kan også lytte til de tre podcasts, vi udgav som optakt til mødet på byplanlab.dk.

Næste års værtskommune er Vejle Kommune, hvor vi glæder os til at samles igen 2. og 3. oktober 2025.

FOTOS: MORTEN OLIVARIUS

Ny generation af arkitekter udfordrer nutidens planlægning og arkitektur

Hvordan ville byer og landskaber se ud, hvis vi lod de nye stemmer forme dem? På Byplanmødet blev dette spørgsmål udforsket gennem seks afgangsprojekter fra Det Kongelige Akademi, der sætter spot på fremtidens agenda i planlægning og arkitektur

Af vicedirektør
Michael Nørgaard,
Dansk Byplan-
laboratorium

Med udstilling af afgangsprojekter på årets Byplanmødet kunne man få et indblik i, hvordan de nyuddannede ser, at arkitekturen kan skabe forandring. Problemerne, projekterne imødegår, er forskelligartede – fra nedrivning, oversvømmelser og energiplanlægning – projekterne peger også på varierede løsninger og tilgange fra det materialenære til den strategiske skala. Men med klimahensyn som iboende fundament satte projekterne hver især fokus

på en kvalitet, der går ud over funktion og teknik. Transformation er blevet en selvfølge, vi skal bruge de materialer, som allerede er sat til verden, der skal tænkes i stedsspecifikke kvaliteter, muligheder og i multifunktionalitet, når der planlægges for det åbne land. Fra anlæg af energiparker, udtagning af lavbundsjord til transformation af industribygninger var udstillingen en biopsi af blot nogle af de dagsordener, som de nyuddannede kalder på i arkitektur og planlægning.

Hvis du ikke nåede at se udstillingen på Byplanmødet, kan mere information om projekterne findes på kglakademi.dk/da/kandidatprofiler

Centrallagerets Kampsportshus af Maria Bro Schaadt

Projektet tager afsæt i Centrallageret, der ligger i Albertslund på den københavnske vestegn. I projektet transformeres det, der i dag er en lagerhal fra 1962 til et nyt center for kampsport. Centrallageret, udpeget som nationalt industriminde, står i dag truet af kommunens planer om nedrivning. Projektet undersøger derfor en alternativ fremtid, som indebærer en bevaringsstrategi og en transformationsstrategi, så nye muligheder kan udvikles og realiseres.

Concrete lines of flight af Søren Esper Henning

Projektet udforsker, hvordan moderne registrerings- og produktionsformer metodisk kan bruges til håndtering og udnyttelse af affaldsmaterialer som betonbrokker og resttræ i skabelsen af ny arkitektur. Afgangsprojektet er foruden udviklingen af den tekniske metode en undersøgelse af de skjulte æstetiske kvaliteter, der findes i betonbrokker – Danmarks mest udbredte og uønskede byggemateriale – og hvordan formsproget i træ kan bruges til at iscenesætte det smukke, der kan findes i netop betonbrokkers kaotiske overflader.

Energy Landscapes – Beyond the Operational af Karlie Tsang og Victor Carlsen

Projektet foreslår en alternativ vision for planlægning og design af energiparker i Danmarks landområder. Det udfordrer den dominerende teknisk optimerede model af alt for store og monotone faciliteter og prioriterer i stedet energiproduktion i sameksistens med landskabets iboende potentialer. Projektet fremhæver energilandskabernes potentielle kvaliteter gennem en strategi, som består af en omfordeling af energienheder, hybridisering samt en udforskning af nye rumlige konfigurationer, oplevelser og æstetik.

Søndre Jernbanevej 28 af Jonas Hein

Afgangsprojektet fokuserer på transformationen af et tidligere post- og telegrafhus og viser en alternativ tilgang til, hvordan vi kan udvikle og bevare vores bygninger med brug af genanvendelige materialer som træ, træfiberisolering og hempcrete. Projektet undersøger, hvordan vi kan fremtidssikre eksisterende strukturer, så de kan tilpasses nye funktioner over tid – uden at det kræver omfattende ombygninger – og dermed bliver langt mere langsigtede og bæredygtige i deres levetid.

Stormy Waters Ahead af Linnea Christophersen og Iben Møller

Med en klimatilpasningsvision for år 2124, foreslår projektet en strategi for at håndtere stigende vandstande og ekstremt vejr i Brøndby Strand og Vallensbæk syd for København. Med en helhedsorienteret tilgang sigter projektet mod at udnytte vandet som en ressource, hvor både tilpasning, tilbagetrækning og beskyttelse er centralt. Projektet åbner op for spørgsmål om mulige scenarier for, hvordan vi skal håndtere de klimatiske udfordringer, som allerede er i gang, og som vi bliver nødt til at forholde os til i planlægningen.

Tranemosen af Amalie Hölmich

Tranemosen er en forhenværende mose i Kalundborg, som er blevet drænet og opdyrket og nu står til at indgå i udtagningen af lavbundsjord. Projektet undersøger, hvordan vi i fremtiden kan tænke i hybrider, når det kommer til at samtænke omlægning af arealer med oplevelser og adgangsforhold. I ruinerne af landbruget opstår en friluftsoplevelse, hvor Tranemosen fremfor et pragmatisk landskab fremhæves som et komplekst sted præget af mange forskellige historier og liv.

Klima og kvalitet

Hvordan ser fremtidens by og land ud?

Hvordan ser det ud, og hvordan opleves det, når klima og kvalitet er en del af den samme fortælling? I en panelsamtale på Byplanmødet i Odense var forskellige aktører samlet til en samtale om fremtiden, og kom med fire bud på, hvordan kvalitet kan se ud i et klimaparadigme.

Af projektleder
Iben Møller, Dansk
Byplanlaboratorium

På årets Byplanmøde blev der sat fokus på en af tidens store udfordringer: Hvordan forer vi klimaansvar med ideen om kvalitet i vores leverum? For når klimakrisen kræver, at vi gentænker alt fra byggepraksis til landbrug og mobilitet, lægger det op til, at vi også bliver nødt til at gentænke hvad, der udgør det gode liv. Et panel var samlet for at diskutere, hvordan fremtidens byer og landområder kan tage form i en tid, hvor vi ikke længere har råd til at fortsætte som før. "Vi skal erkende, at den fest, vi har været i gang med i lang tid, er slut", sagde Lauge Floris Larsen, arkitekt og indehaver af Drømmekontoret. "Men vi skal finde ud af, hvad den nye fest er. Den kan blive meget mere magisk, omfavnende, uventet".

Festen er slut – men hvad kommer bagefter? Panelet udforskede dette spørgsmål gennem konkrete bud på, hvad kvalitet kan være i en verden, hvor vi skal forbruge mindre.

Det ordinære som noget særligt

Kan den offentlige transport være en del af vores fremtidsbillede af kvalitet? Med projektet Perron Ceremoni, tager Lauge Floris Larsen og Drømmekontoret fat i potentialet i at genromantisere den offentlige transport til mere end blot en funktionel nødvendighed, men som et poetisk og kulturelt

sted. Han fremhæver, at vi skal vove at stille spørgsmål og forestille os, hvad perroner og toge også potentielt kunne blive. "Funktionerne er på plads, det kan vi godt løse, det er faktisk egentlig det nemme i det. Det svære er drømmen, hvad kommer efter funktionerne?".

Som samtalen skred frem, stod det klart, at en af de største udfordringer – og muligheder – ligger i vores forestillingsevne. "Hvis man drømmer stort nok, så er der jo rigtig meget, der kan lade sig gøre", sagde Søren Peschardt om tilblivelsen af RessourceCenter Vejle. I det realiserede projekt er det demonstreret, hvordan en genbrugsplads kan skabe indbydende og smukke rammer omkring affaldshåndtering. Hvor det ordinære kan blive særligt. "Man kan bruge arkitekturen og god planlægning som nudging til at nå nogle mål, som man ellers ikke havde forestillet sig".

Maltfabrikken i Ebeltoft er et eksempel på, hvor transformation af en eksisterende bygning er det, som giver oplevet kvalitet. "Vi kalder det at træde tilbage, at lade stedet tale og det synes vi ikke er en svag tilgang som arkitekter, vi synes faktisk det bliver stærkere af det, fordi den dybde og autenticitet som det bestående giver, den kan vi aldrig skabe", understreger arkitekt Mette Tony, partner i Praksis arkitekter. Her er kvalitet ikke defineret

RESSOURCECENTER VEJLE, som stod færdigt i 2023, er en genbrugsplads, hvor affaldshåndtering sees som en ressource med fokus på genanvendelse og cirkulære materialer. RessourceCenteret Vejle er Danmarks første containerfrie genbrugsplads, hvor rammerne er designet til at være inviterende.

MALTFABRIKKEN i Ebeltoft bymidte er et industrikompleks fra 1861, som i dag er transformeret til et åbent og levende kulturmiljø, der huser blandt andet arrangementer, bibliotek og værksted. Respekt for det eksisterende og en nænsom sammenfletning af nyt og gammelt giver maltfabrikken et oplevelsesmæssigt særpræg.

af nye materialer, men af viljen til at værne om det vi allerede har og give det nyt liv, så det passer til dagens behov.

Visionerne strakte sig også til landområderne og dets potentiale som en del af fremtidens gode liv. Alberte Skriver læste op fra bogen Levedygtigt Landbrug fra Den Grønne Ungdomsbewægelse, der skildrer en vision for et bæredygtigt, retfærdigt og jordforbundet landbrug. Kvalitet kan nemlig også handle om den måde, vi bor på, at vi deler mere i fællesskab og har en tættere forbindelse til den mad, som vi producerer.

Kvaliteter i flertal

I samtalen om projekterne fra transformation af industri til en genromantisering af offentlig transport var det tydeligt, at der ikke findes én definition af kvalitet – men mange, og at vi skal omfavne den forskellighed. I arkitektfaget skal for eksempel de æstetiske begreber gøres mere elastiske,

fremhævede Mette Tony. “Man skal jo ikke kun kunne lide den stationsbygning fra 1920, det er også noget fra 80’erne, fra 90’erne”.

De fire bud, som blev præsenteret i panelsamtalen, viste, at mangfoldigheden både er en nødvendighed og et mulighedsrum, hvis vi skal finde nye måder at forstå og skabe kvalitet på. Næste trin er så at invitere flere perspektiver ind i samtalen “Jeg tror, vi skal dyrke de mange mulighedsers land, vi har mange problemer, og de stikker i alle mulige retninger, derfor tror jeg også, vi skal dyrke rigtig mange forskellige løsninger”, pointerede Lauge Floris Larsen.

“Vi skal invitere mange flere stemmer ind, så vi har noget at sammenligne. At vi ikke kun har det ene projekt, som man kæmper imod eller for, men at man faktisk har flere versioner og kan lave en pulje af det bedste fra de fleste.”

PANEDELTAGERE

Lauge Floris Larsen, arkitekt, Drømme-kontoret

Alberte Skriver, koordinator i The Regenerative Built Environment Network hos Blox-hub og medforfatter til bogen Levedygtigt Landbrug

Mette Tony, arkitekt, stifter af Praxis arkitekter

Søren Peschardt (A), klima-, natur- og miljøudvalget, Vejle Byråd

FOTO: MORTEN OLIVARIUS

PERRON CEREMONI er et projekt, som undersøger utopiske fremtidsbilleder for, hvordan vores offentlige transport kunne se ud og opleves. Projektet har blandt andet været udstillet på både Københavns Hovedbanegård og Skanderborg Station og skal udstilles på Odense Banegård i den kommende vinter.

LEVEDYGTIG LANDBRUG – udgivet i 2024. I bogen præsenterer Den Grønne Ungdomsbewægelse det de kalder et Manifest for Levedygtigt Landbrug. Her præsenteres konkrete visioner for fremtidens landbrug med mere liv på landet.

KLIMABUDGETTET SOM VÆRKTØJ

Oslo på vej mod 95% reduktion af drivhusgasser

Oslo har sat sig et af de mest ambitiøse klimamål i verden – at reducere byens drivhusgasemissioner med 95 % frem mod 2030. For at nå reduktionsmålet er Klimastyrelsen, under ledelse af direktør Heidi Sørensen, en nøglespiller i udviklingen af løsninger og styring af implementeringen af konkrete tiltag. Vi spurgte Heidi, hvordan klimabudget og samarbejde fungerer som værktøjer til færre emissioner og fremme af klimavenlig adfærd.

STATUS PÅ OSLOS KLIMAMÅL FOR 2030

Hvordan går det med de ambitiøse klimamål for Oslo frem mod 2030, og hvilke udfordringer forudser du fremadrettet?

“Oslo har som mål at reducere emissionerne med 95 % i 2030 i forhold til 2009. Indtil videre er emissionerne reduceret med 28 %, og i Klimabudgettet 2024 har vi beregnet, at med de tiltag, som politikerne allerede har vedtaget, kan emissionerne blive reduceret med 63 % i 2030. Det er meget godt! Men for at nå målet, bliver vi nødt til at vedtage flere nye tiltag og styrke de, vi allerede har. Det bliver svært at skære ned på de sidste emissioner, især efter at de “lavthængende frugter” er høstet.”

“Det er værd at tilføje, at Oslo kommune selv har reduceret sin egen udledning med 91 % siden 2012. Det er vi meget stolte af!”

ENERGIUDFORDRINGER OG LØSNINGER

“Oslo har reduceret energiforbruget med 13 % siden 2009. Målet var 10 %, så det har vi allerede nået. Men hvis Oslo skal nå målet om at blive en by uden emissioner, skal vi passe på den energi, vi bruger, bruge energien smartere og selv skabe mere energi. Derfor er der stadig behov for nye tiltag for at sikre, at Oslo har energi og strøm nok til den elektrificering, der skal til.”

“I Oslo har nutidens bygningsmasse eksempelvis en lav energistandard, og ved at gøre bygningerne mere energieffektive kan vi frigøre en masse energi

til andre formål. Derudover arbejder vi på at øge den lokale energiproduktion samt udvikle løsninger, der skal bidrage til et mere fleksibelt net.”

“En udfordring, vi lige nu står over for, er, at plan- og byggeloven giver kommunerne mulighed for at stille krav i arealplaner til lokal vedvarende energiproduktion og fælles energiløsninger på grå arealer og i bebyggede områder.”

FOKUS PÅ INDIREKTE EMISSIONER

“Oslo har som mål at reducere de indirekte (forbrugsbaserede) emissioner markant i 2030 sammenlignet med 2020. For at opnå dette har vi fokuseret på de største kilder til emissioner såsom bygge- og anlægsmaterialer samt kommunens egen drift.”

“Vi har både reduceret udledningen fra egen brug af byggematerialer, og vi stiller klimakrav i indkøb. Alligevel skal arbejdet intensiveres. Især er det en udfordring, at kommunen har begrænset handlingsrum til at påvirke befolkningen og private aktører til at få et mere cirkulært forbrug. Vi lægger op til, at cirkulære løsninger er tilgængelige, men her mangler vi effektive virkemidler.”

KLIMATILPASNING OG KULSTOFLAGRE

“Vi skal ruste Oslo til at møde klimaændringer og styrke de naturlige kulstoflagre. Det er udfordrende at måle i hvor høj grad dette mål nås, især da klimaet ændrer sig, men vi har inddraget arbejdet med klimatilpasning og kulstoflagring i Klimabudgettet og har

Af projektleder
Iben Møller, Dansk
Byplanlaboratorium

dermed et godt styringssystem til at systematisere arbejdet. Derudover har vi arbejdet længe med at passe på Oslos grønne områder og har Markaloven (*Lov som beskytter de sammenhængende områder med skov og udmark rundt Oslo og nabokommunerne, red*), som gør, at skoven omkring Oslo ikke kan fældes for udbygning."

KLIMABUDGETTETS ROLLE I HANDLINGSPLANER

Hvordan har klimabudgettet hjulpet Oslo med at omsætte klimamål til konkrete handlinger og resultater?

"Klimabudgettet systematiserer og målretter klimaarbejdet på en helhedsorienteret måde for kommunen. Ved at integrere klimaarbejdet i finansbudgettet indgår klima i alle budgetdokumenter og diskussioner. I Klimabudgettet er ansvaret for implementering af klimatiltagene uddelegeret, og de ansvarlige skal tre gange årligt rapportere om status for implementeringen, på samme måde som anden budgetrapportering. Det sætter ansvaret, hvor det skal være, giver et godt overblik over fremdriften i arbejdet og muligheder for tilpasninger."

KVALITATIVE ASPEKTER I BYUDVIKLING

Hvordan holder man fast i de kvalitative aspekter af byudvikling, altså oplevelsen af byen, med et værktøj, der er baseret på tal og målinger?

"I Klimastrategien for Oslo frem mod 2030 hedder det, at omdannelsen af Oslo til et klimatilpasset nul-emissionssamfund skal bidrage til at skabe en sund, behagelig og velfungerende by uden store sociale forskelle og med renere luft og vand."

"Selvom vi tæller udledningsreduktionerne fra de anvendte virkemidler med i klimabudgettet, arbejder vi helhedsorienteret for at bidrage til visionen."

"De tiltag, der er kvantificeret i klimabudgettet, såsom emissionsfri byggepladser og elbiler, bidrager også til en mere behagelig by gennem mindre støj og renere luft. Det betyder, at vi også lægger vægt på kvalitative egenskaber i byudviklingen. Arbejdet med klimatilpasning, for eksempel genåbning af vandløb, er med til at give grønne byrum plads til rekreation og mere biologisk mangfoldighed."

Interview med **Heidi Sørensen**, direktør i Klimaetaten i Oslo.

Heidi Sørensen har med mere en 30 års erfaring fra klima- og miljøarbejdet spillet en betydelig rolle i at gøre Oslo til verdens første nuludslips-hovedstad.

Klimaetaten er Norges vigtigste fagmiljø for lokal klimapolitik, som ifølge Heidi arbejder benhårdt på at finde løsninger til at eliminere klimaudledninger. Sammen med erhvervslivet og den brede offentlighed har Klimaetaten fokus på at skabe klimavenlige adfærdsændringer, der gør Oslo til en endnu bedre by for alle.

Oslo har reduceret energiforbruget med 13 % siden 2009. Målet var 10 %, så det har vi allerede nået.

13%

CASE

STRATEGISK BYLEDELSE

En vision for Viborg midtby

Begivenhederne Jul i Viborg, Fyrfest og Snapsting høster ros fra nær og fjern. Banebyens boliger og et nyt stadionkvarter er kommet til. Forude er en omfattende transformation af Viborgs historiske domkirkekvarter – og flere ideer og initiativer rører på sig. Så hvad skal Viborg med en ny retning for midtbyen?

Af **Anette Kold**,
bystrategisk rådgiver
og projektchef ved
Grandville

Lige som i andre byer er der på udvalgte steder i Viborg nogle tomme lokaler, centrale torve og pladser uden liv i hverdagen og et ønske om mere byliv – både til hverdag og fest. Der er en politisk efterspørgsel på byudvikling i et helhedsperspektiv, hvor initiativer til byens liv og byens fysik skal spille tættere sammen.

Indsigt og handlekraft er vigtige ingredienser
I 2009 formulerede Viborg Kommune en vision for Viborgs udvikling, og nu genstarter kommunen en visionsproces for midtbyen. Der er sket en mærkbar positiv forandring i byens fysik og i byens kulturliv, men brugernes og borgernes præferencer for, hvordan de bruger og besøger byen, har også forandret sig.

Den nye visionsproces handler i mindre grad end den sidste om byens fysik og i højere grad om byens liv – og ikke mindst samspillet imellem. Det er afspejlet i organiseringen af processen, hvor både byplanlægning, anlæg og kultur udgør en tværfaglig bredde i styregruppen, som er sammensat af administrative ledere og direktører for de respektive områder. En bred og mangfoldig inddragelse af byens borgere, handlende og kulturaktører bidrager til at kortlægge viden, om alt det der fungerer, det der kan forbedres, og det der kan skabe mere liv i byen.

”Byudviklingen må ikke blive elitær eller for de få. Om man er til fodboldtrøjer og fadøl eller teater med bobler, så har vi haft et inddragelsesformat i processen, som kunne imødekomme forskellige menneskers syn på byen. Og ja, processen bliver kun mere kompliceret, jo flere man spørger. Men det er netop også værdien:

At få foldet det komplekse ud! For vi kender ikke svaret på forhånd”, siger Britta Bjerregaard Pørksen, chef for Plan og Byggeri, Teknik og Miljø, Viborg Kommune.

Kommunen som proaktiv netværksleder

Viborg Kommune har inviteret til og nedsat et midtbyråd, som består af ejendomsejere, repræsentanter fra handels-, erhvervs-, kultur- og fritidsliv. Både udvalgsformanden for Teknisk Udvalg og for Kulturudvalget deltager. I rådet er der en udtalt accept af, at det ikke alene er 'kommunens problem at løse byens udfordringer'. En del af rådets arbejde er at diskutere en ønskværdig fremtid for byen, men også at tale om potentialer for at være medskabere i byens videre udvikling.

Der er tydelighed om rollerne, og der er en erkendelse fra alle parter af, at indsatserne skal være økonomisk bæredygtige for kommercielle aktører, og at indsatserne skal være med øje for økonomisk nøjsomhed fra kommunale aktører. Der er en gensidig forståelse for, at handlekraft kommer i mange formater, og at byen har mange bundlinjer.

”En del af processen handler om forventningsafstemning. Når vi drømmer om, hvad bymidten skal kunne i fremtiden, så skal vi samtidig forholde os til, hvem der kan gøre noget ved det. Planen skal ikke kun være fagstandens produkt, det skal ikke kun være et politisk produkt – det skal være hele byens produkt. Kommunens handlekraft er begrænset. Visionen skal derfor formuleres sammen med dem, der kan få det til at ske, og dem der skal leve med og bruge forandringerne. Vi kan ikke tvinge nogen til handling – men vi kan drømme om at give noget handlekraft videre til

3 råd fra Britta Bjerregaard Pørksen

Mobiliser tålmodighed

Alt skal gå stærkt, men det tager tid at etablere ejerskab. Der skal være tid til omtanke.

Visionsprocessen handler om

modning og 'ting tager tid' – særligt det at opbygge fælles viden og et fælles fundament er umagen værd.

En vision og en strategi skal

ikke kunne svare på alt, men formulere mål, som vi sammen kan navigere efter.

Byudviklingen må ikke blive elitær eller for de få. Om man er til fodboldtrøjer og fadøl eller teater med bobler, så har vi haft et inddragelsesformat i processen, som kunne imødekomme forskellige menneskers syn på byen.

Britta Bjerregaard Pørksen

andre aktører, som kan se mening og værdi i at bidrage til byens udvikling”, siger Britta Bjerregaard Pørksen.

Værdien af kompleksitet

Foruden Midtbyrådet er der også nedsat et Midtbypanel af borgerrepræsentanter. Byens unge og kreative miljøer (herunder et globalt anerkendt animationsmiljø) er blevet inddraget særskilt gennem konkurrencer. Endelig er der inviteret bredt ind til et midtbymøde, hvor alle byens interesserede kunne deltage, høre inspirationsoplæg fra fageksperter og drøfte mulige handlinger for midtbyen.

Den brede inddragelse, allerede før en ny vision er formuleret eller illustreret, skal gøre byudvikling til en disciplin for alle. Den brede dialog og inddragelse skal løfte det fælles vidensniveau om det aktuelle ståsted for byen og om, hvilke muligheder der er for handling. Processen skal give værdifulde indsigter, så der kan sættes en realistisk ambition og retning.

“Målet er ikke at stå med en bred demokratisk vision, som favner alt. Målet er en målrettet vision. Derfor skal der i processen træffes valg, og vi er meget optaget af at gøre os umage med at forklare mellemregninger og gøre det synligt for alle, hvilke rationaler, valg og prioriteringer der er gjort i processen”, siger Britta Bjerregaard Pørksen.

Fortsættelse af temaet om **STRATEGISK BYLEDELSE** fra sidste nummer af Byplan Nyt

Find artiklerne her

CASE

STRATEGISK BYLEDELSE

Kendt for en smuk og levende **Aabenraa** by

I 2012 formulerede Aabenraa Kommune en langsigtet vision mod et kommende købstadsjubelium. Visionen var 'en smuk moderne og levende by', men der blev også drømt realistisk. Ambitionen var bl.a. at fastholde borgere og tiltrække nye fra de arbejdspladser, der var på vej med et nyt supersygehus i byen.

Af **Anette Kold**,
bystrategisk rådgiver
og projektchef ved
Grandville

Der sker aldrig noget i Aabenraa. Sådan lød det engang. Nyopførte markante bygninger uden fornemmelse for købstaden som kontekst. En oplevelse af tilfældighed i byens udvikling. Efterveer af en finanskrisen og et truende dalende indbyggertal. Der blev efterspurgt handling fra politisk side. Men ikke handling for enhver pris. Der var både et erkendt behov for retning og en stor mulighed at agere på. Nu, 12 år efter processen blev sat igang, kan erfaringerne gøres op. Har en vision og et langt sejt træk gjort en forskel?

Organisering i visionsprocessen giver værdi i realiseringen

Visionen for Aabenraa by blev udfoldet, illustreret og beskrevet i en længere proces og resulterede i 2014 i en udviklingsplan for "Fremtidens Aabenraa 2035". Der var i processen et særligt fokus på at etablere politisk ejerskab. Den politiske styregruppe i forbindelse med en arkitektkonkurrence blev sammensat af gruppeformænd på tværs af byrådet med det lange sigte for øje. Et samlet byråd bakkede op om visionen og planen, og alle byrådets gruppeformænd er citeret i slutproduktet.

"Set i bakspejlet har den brede politiske forankring været afgørende for et fast tråd fremad i en realisering af visionen. Vi har hen over valgperioder, skift i udvalgsformænd og på borgmesterposten fortsat en bred politisk dedikation til de langsigtede visioner for byen. Visioner, ambitioner med drømmebilleder og principielle plantegninger for byens fremtid har vist sig som stærke afsæt for grundige drøftelser, når enkeltprojekter har skullet konkretiseres og realiseres", siger Bo Riis Duun, afdelingschef for Plan og Udvikling, Plan, Teknik og Miljø, Aabenraa Kommune.

Kommune med flere roller i realiseringen af visionen

Afhængig af det konkrete projekt eller den konkrete indsats har Aabenraa Kommune haft forskellige roller: som igangsætter, projektudvikler, anlægsansvarlig for by- og gaderum, facilitator og netværksleder. Byplanlæggere har formet byen og har sammen med bl.a. kultur- og fritidsmedarbejdere faciliteret et samarbejde med byens kommercielle og frivillige aktører om at fylde oplevelser og aktiviteter i byens rum, så visionen om en levende by kunne opnås. Et tæt samspil mellem de forskellige fagligheder og aktører i byen, der kan bidrage til udviklingen af byens fysik og byens liv har været afgørende for visionens realisering.

Visionen har været et værdifuldt afsæt for et fælles sprog om byens udvikling. Enkeltstående store og små projekter er blevet realiseret. Et campus har taget form, to omfattende områdefornyelser med nye belægnings, passager på tværs af bymidten er forskønnet og gågadens 'døde' ender er blevet mere levende og oplevelsesrig med kunst og aktiviteter. Projekter er konkretiseret i tæt samarbejde med byens aktører og borgere – og her har visionens tidlige principielle illustrationer med billeder og ord på fremtiden hjulpet drøftelserne på vej.

"Vi har haft mange møder og talt med mange forskellige mennesker. Det har været vigtigt at bruge tid sammen med kollegaer og byens aktører. Det har bidraget til gode løsninger for byen, men også skabt en høj grad af tillid mellem byens aktører, politiske beslutningstagere og den administrative forvaltning", siger Bo Riis Duun.

3 råd fra Bo Riis Duun

Prioriter en proces, der sikrer tidlig politisk forankring og involvering gennem styregrupper, ved løbende politisk orientering eller dialog. Vær ikke bange for at inddrage politikerne undervejs i dilemmaer og problematikker.

Vær i tæt samarbejde med borgerne om eksekvering af visionen. Inviter, når det er relevant, ind i maskinrummet og lad dem være med til at omsætte visionen.

Find ressourcer. Det kræver en indsats at kunne handle. Sæt dedikerede ressourcer af og bemand med et mangfoldigt kompetencesæt. En projektansvarlig skal ubesværet kunne tale med alle – borgere, fagkollegaer og politikere.

Visionen bliver sat i spil ved prioritering

Det langsigtede i visionen blev godt modtaget politisk, men der var også et ønske om, at der skulle ske noget hurtigt. Visionen og de tidligere drømmebilleder på en realistisk og ønskværdig fremtid er også blevet brugt aktivt i budgetprocesser, når indsatser og økonomi skal prioriteres.

Signalet har været tydeligt fra politisk side; kommunen skal gå forrest i investeringer for en mere attraktiv by. Fra visionen blev vedtaget og fremefter er der løbende sat økonomi af til realisering af ambitioner for bymidten.

Der har over årene været en høj grad af åbenhed fra kommunen om tilvalg og fravalg. Der er sket en løbende afvejning; er dette projekt med til at bidrage til en fælles fremtidsfortælling, og giver det samlet set værdi til byens udvikling?

”Visionen har været den røde tråd i budgetønsker over årene, og planens formidling af projektindhold og mulig etapeplan og fremtidsbilleder har gjort den let forståelig i forhold til mulige handlinger og aktiviteter. Det samme gælder ved forvaltningens belysning af og indstillinger om eksterne projekter. Konkrete handlinger og projekter har man kunne behandle, igangsætte og udvikle som selvstændige puslespilsbrikker, der alle passer ind i et langsigtet motiv”, siger Bo Riis Duun.

Visionen har været den røde tråd i budgetønsker over årene, og planens formidling af projektindhold og mulig etapeplan og fremtidsbilleder har gjort den let forståelig i forhold til mulige handlinger og aktiviteter.

Bo Riis Duun

AI og fremtidens byplanfaglighed

Kan AI gøre beslutningsvejene i byplanlægningen kortere, mere transparente, ligelige og flugte med vores demokratiske forestillinger om medborgerskab og fællesskaber? Eller vil AI trække os væk fra den deltagende by?

Center for Strategisk Byforskning har fokus på AI og afholder konference 6. marts 2025 i København

Af professor **Ole B. Jensen**, AAU

Fredag den 25. oktober 2024 mødtes en flok dedikerede byforskere under "Center for Strategisk Byforskning" (CSB) på Aarhus Arkitektskole for at diskutere, hvad kunstig intelligens – eller "AI" – mon kommer til at betyde for fremtidens byplanfaglighed. Et stort spørgsmål med mange vildveje og uoverskueligheder i terrænet. I denne artikel vil jeg give en kort afrapportering samt pege på nogle interessante kilder til videre fordybelse og endelig reklamere for en dagskonference om samme tema i foråret 2025.

Men lad mig begynde med motivationen for seminaret. Der spås utopiske såvel som dystopiske fremtider i lyset af den kunstige intelligens, eller AI som det hedder i folkemunde. Der er udsigt til store samfundsforandringer i dets kølvand, og der trækkes spor ind i mange professionsområder. Et af disse er byplanlægningen. Det var på denne baggrund, at vi i CSB havde inviteret til en diskussionsdag, hvor vi udforskede, hvilke mulige konsekvenser og scenarier AI stiller i udsigt for fremtidens byplanfaglighed.

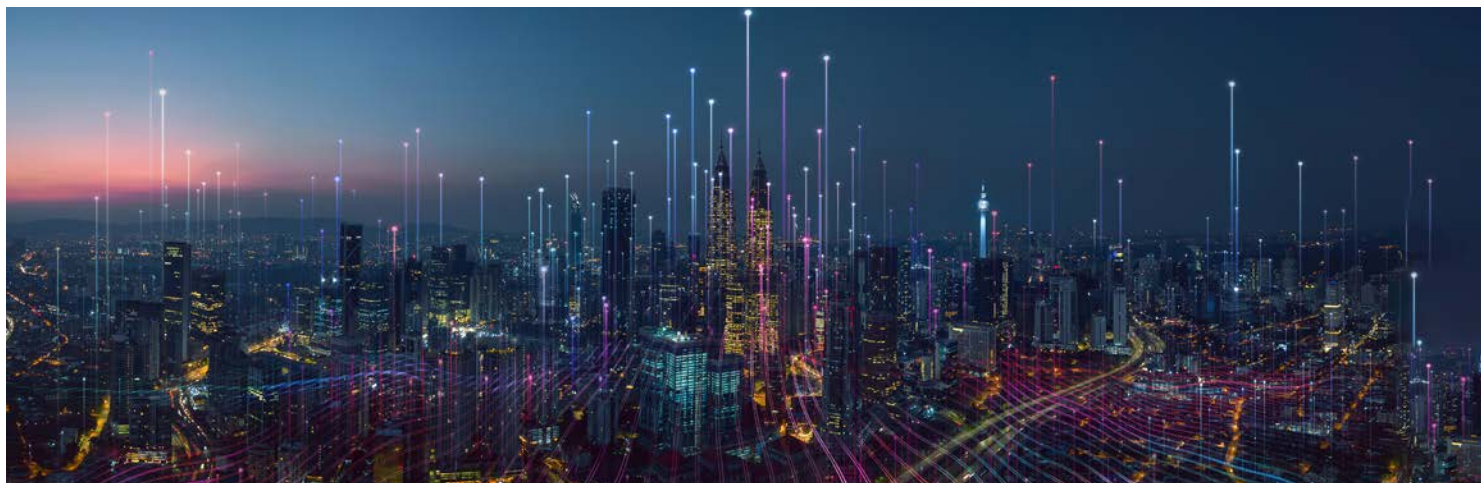
På seminaret havde vi for overskuelighedens skyld valgt fire hovedtemaer.

1 Algoritmerne

Det første vedrører, at man må spørge om menneskevenlige byer skabes af "maskiner" (eller algoritmer)? Når vi kigger på, hvad AI kan betyde for arkitektur og byplanlægning, er automatisering og standardisering et oplagt tema. Kommer AI til at rationalisere både design og formgivning såvel som sagsbehandling? Og hvis det bliver tilfældet, hvad sker der så med de etiske overvejelser og den byplanfaglige dimension, som handler om menneskelig visdom og empatisk forståelse for menneskers livsvilkår?

2 Når algoritmer lærer

Et andet tema vedrører, hvad der sker, når algoritmer "lærer"? Der er meget fokus på, at AI kommer til at ændre fremtidens jobmarked i form af menneskelige kompetencer som overflødiggøres. Men en anden vinkel, som også bør diskuteres, er, hvordan byplanpraktisk faglighed kan dygtiggøre og lære AI bedre byplanlægning? Algoritmerne "samler" inputs, og hvis disse er af høj faglig kvalitet, kan en effekt af AI i byplanlægningen måske også ligefrem blive bedre byplanlægning?

3 Kan de løse menneskeskabte problemer?

Og som det tredje tema spurgte vi, om maskinerne (og algoritmerne) kan løse menneskeskabte problemer? Byplanfaget står som alle andre fagligheder overfor kriseudfordringer indenfor miljø, klima, biodiversitet, social ulighed med mere. Er AI indvarslingen af, at vi skal have maskinerne og algoritmerne til at løse de menneskeskabte problemer?

4 Og hvad med demokratiet?

Som det fjerde og sidste tema rejste vi spørgsmålene om algoritmer for demokrati og borgerinddragelse. Da ideerne om "smart cities" havde deres indtog i byplanlægningen, gik det relativt hurtigt med at indse, at en topstyret, datahæmmelig og kommercialiseret by måske nok er smart på nogle felter, men ikke flugter med demokratiske forestillinger om medborgerskab og fællesskaber. Kan AI gøre beslutningsvejene kortere, mere transparente og ligelige? Eller ser det ud til, at AI trækker os væk fra den deltagende by?

Inspiration fra forskerne

Disse fire temaer er naturligtvis på ingen måde udtømmende, men var dog alligevel en række rimelige pejlemærker for diskussionen. Lad mig kort berette om de forskellige oplæg. Efter en velkomst hvor undertegnede dels mindede om, at byudvikling og teknologiudvikling er to sider af samme sag, gik vi frejdigt i sving. Vi lagde fra land med at bede om definitioner og afgrænsninger. Til at klare den lettere utaknemmelige opgave havde vi fået postdoc Joakim Bruslund Haurum fra AAU til at udlægge teksten. At sondre mellem deep learning, maskinlæring og generativ AI er fundamentalt, men også udfordrende hvis man ikke er teknolog. Joakim gav en meget fin fremstilling af, hvad "AI egentlig er", som vi havde bedt ham om og var under resten af dagens diskussioner en stor hjælp, når der opstod

faktuelle spørgsmål. Herefter overtog Nitsan Bartov fra Det Kongelige Akademi og ledte os igennem de tanker, som har indrammet hans netop opstartede forskningsprojekt "AI-enhanced framework for regenerative urban design". Et projekt der gennemføres som et erhvervsph.d. i samarbejde med Henning Larsen Arkitekter. Nitsan gav sine spændende bud på, hvad "regenerativ og datadrevet" urban design kan være. Dernæst lyttede vi til forskningsassistent Dylan Chau Huynh, AAU. Dylan fortalte om "AI i arkitektur og urban design uddannelsen" på Aalborg Universitet. Oplægget var meget hands-on og tog blandt andet udgangspunkt i, at de studerende på arkitektur og design-uddannelsen havde fået mulighed for at deltage i en lille konkurrence, Dylan havde organiseret. På denne baggrund fik vi indblik i, hvad de studerende kan med AI i skrivende stund.

Efter frokost gik vi derefter videre til et oplæg fra forskningsassistent Csilla Duray fra KU med titlen "Using AI for Nature Futures in Developing Urban Areas". Dette oplæg var meget interessant til at illustrere, at AI også er relevant i relation til borgerinddragelse. Ikke mindst rummer det interessante dimensioner, når det kommer til fremtidsscenerier og visualiseringer. Dernæst tog lektor Luis Santos fra AAU os på en tour de force gennem "Generative AI and Architecture". Luis fremhævede, at når AI anvendes på AI, bliver det ganske vanskeligt for mennesker at styre og overskue processerne.

Slutteligt havde vi bedt professor Anders Albrechtslund fra Center for Overvågningsstudier på AU om at forholde sig til temaet "AI, byer og overvågning". Han fremhævede, at dette tema må forstås på en baggrund af et fravær af et privilegeret sted, hvor al information findes ("big Brother"). Snarere er situationen præget af en mangfoldighed af overvågende systemer, hvor AI blot tilføjer yderligere kompleksitet.

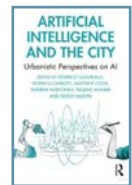
RAPPORTØRENS

3

LITTERATUR-ANBEFALINGER

Elliott, A. (2022)
Making Sense of AI. Our Algorithmic World
Cambridge: Polity

Cugurullo, F. (et al.) (2024)
Artificial Intelligence and the City. Urbanistic Perspectives on AI
London: Routledge

Strømke, I. (2023)
Maskiner der tænker. Algoritmernes hemmeligheder og veje til kunstig intelligens
København: Politikens Forlag

Invitation: AI konference 6. marts 2025

Diskussionen er ikke slut og emnet ikke udtømt. Snarere tværtimod. Der er meget som taler for, at vi først lige er begyndt at ridse i overfladen på, hvad AI mon kommer til at betyde for fremtidens byplanfaglighed. Derfor er det også med stor fornøjelse, at jeg kan runde denne lille rapport af med en invitation: **Torsdag den 6. marts 2025** organiserer Center for Strategisk Byforskning i samarbejde med Dansk Byplanlaboratorium

en heldagskonference på Aalborg Universitets afdeling i Sydhavnen, København. Her inviteres fagfolk, praktikere, forskere og generelt interesserede til at deltage i en konference om "Kunstig Intelligens og Byplanlægning", hvor målet er at koble praktisk viden og forskning for at blive klogere på, hvad dette begyndende felt rummer. Der er mere information om dette arrangement på byplannyt.dk

Byens Gulv 2025

Hvordan kan vi holde fokus på vigtige dagsordener som biodiversitet, klimaforandringer og bykvalitet, når vi udvikler byen og dens gulv?

Hvordan kan planlægning støtte, styre og vise retning så resultatet forholder sig til alle de krydsende dagsordner på byens gulv?

Hvilke konkrete projekter og initiativer kan bane vejen mod sammenhængende løsninger i byen?

- De nyeste rapporter og forskningsresultater
- Projekterfaringer fra tegnestuer og leverandører
- Udstilling med fokus på inspiration, løsninger og netværk

TRANSFORMATION
BYENS GULV
ET ANDET
GRUNDLAG
FOR GRØN
OMSTILLING?

K O N F E R E N C E
BYENS GULV
ARKITEKTUR TEKNIK PLANLÆGNING
27 01 2025

BYENS GULV 2025

STED Københavns
Universitet, Frederiksberg

TID 27. januar 2025

PROGRAM OG TILMELDING

www.byplanlab.dk

Hovedarrangører

Dansk Beton
Dansk Byplanlaboratorium
Københavns Universitet –
Sektion for Landskabsarkitektur og Planlægning

dansk byplan
laboratorium